

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
INFORMATIKOS IR STATISTIKOS KATEDRA

EGLĖ LEŠČINSKAITĖ
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

**ALTERNATYVŪS POŽIŪRIAI Į INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS
REGLAMENTAVIMĄ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Dr. M.Kiškis

Vilnius

2006

TURINYS

Įvadas	3
1. Tradicinė intelektinės nuosavybės samprata ir reglamentavimas	5
1.1. Intelektinės nuosavybės kilmės teorijos	6
1.2. Intelektinės nuosavybės reglamentavimas	10
2. Intelektinė nuosavybė ir elektroninė erdvė	14
2.1. Intelektinė nuosavybė elektroninėje erdvėje: transformacijos ir teisinės problemos	14
2.2. Intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje	23
3. Alternatyvūs požiūriai į intelektinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje	29
3.1. Autorių teisių anarchizmas	31
3.2. Užtvarų teorija	34
3.3. “Kūrybinės bendrumos” ir “Atvirojo kodo” judėjimas	41
Išvados	47
Literatūros sąrašas	50
Santrauka	56

IVADAS

Šiandien vienareikšmiškai pripažįstama, jog gyvename informacijos amžiuje, kuriame intelektinė nuosavybė tapo viena svarbiausių žinių visuomenės ir žinių ekonomikos vertybių. Informacinėje visuomenėje ir žinių ekonomikoje intelektinė nuosavybė turi ne tik didelę komercinę vertę, bet ir atlieka svarbią socialinę funkciją, kadangi ji garantuoja inovacijų ir žinių teisinę apsaugą.

Besivystant informacinėms technologijoms, intelektinė nuosavybė taip pat patiria ženklias transformacijas. Intelektinės kūrybos rezultatai vis dažniau išreiškiami skaitmenine forma, taip pat atsirado naujų intelektinės nuosavybės formų, sparčiai plėtojasi elektroninė komercija. Dėl šių priežasčių tinkamas teisinis intelektinės nuosavybės reglamentavimas ir apsauga elektroninėje erdvėje tampa itin aktualia problema ne tik intelektinės nuosavybės savininkams, naudotojams, bet ir teisininkams.

Šiame darbe nagrinėjamo probleminio klausimo naujumas yra pagrįstas Lietuvos kontekste, nes lietuviškuose šaltiniuose nors ir pripažįstamos elektroninės erdvės intelektinės nuosavybės apsaugai keliamos grėsmės ir poreikis ją apsaugoti, vis dar trūksta išsamios konceptualios šio klausimo analizės.

Pagrindinis šio *darbo tikslas* - apžvelgti, iširti ir palyginti kokiais aspektais šiuolaikinėse teorinėse paradigmosse analizuojamas intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje, kokias teisines ir konceptualias problemas kelia intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje bei atskleisti kaip šiuolaikinių paradigmu siūlomi sprendimai skiriasi (yra alternatyvūs) nuo tradicinio intelektinės nuosavybės reglamentavimo.

Šiame darbe keliamas *hipotezė*, jog *atsiradus naujoms intelektinės nuosavybės sklaidos formoms, teisėkūroje susiduriama su intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje sunkumais (tiek konceptualiais, tiek ir efektyvios intelektinės nuosavybės teisių apsaugos), todėl tam tikros veiksmingos intelektinės nuosavybės reglamentavimo internete priemonės gali būti apibrėžtos tik modifikavus tradicinį intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelį.*

Pagrindinis *darbo objektas* yra intelektinės nuosavybės teisinio reglamentavimo modeliai, *darbo dalykas* – pagrindinės teisinės ir konceptualios problemos, kylančios intelektinę nuosavybę naudojant elektroninėje erdvėje.

Darbe naudojami metodai. Intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje modeliai (kaip tyrimo objektas) ir teisinės bei konceptualios intelektinės nuosavybės internete problemos (kaip tyrimo dalykas) bus tiriami atliekant mokslinės literatūros, užsienio šalių doktrinos ir dokumentų studijas. Surinkti duomenys bus analizuojami vadovaujantis konceptualinės, vertinamosios, lyginamosios analizės ir interpretacijos metodais.

Siekiant apibrėžto darbo tikslo būtina įgyvendinti šiuos *uždavinius*:

- 1) Išanalizuoti (pagal konceptualinės, vertinamosios ir lyginamosios analizės metodus) intelektinės nuosavybės raidą ir pokyčius elektroninėje erdvėje ir atskleisti alternatyvius požiūrius į šią teisinę kategoriją.
- 2) Apžvelgti kokiais aspektais mūsų tyrinėjama problema buvo aptarta kitų (užsienio ir Lietuvos) autorių darbuose.
- 3) Išsiaiškinti (pagal vertinamosios ir lyginamosios analizės metodus) kuo savybingas intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje ir kokias teorines bei praktines problemas jis kelia.
- 4) Sistemiskai apžvelgti ir palyginti (pagal lyginamąjį ir interpretacijos metodą) pagrindines intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje paradigmas ir jų skirtumus nuo tradicinio reglamentavimo.

Pabrėžtina, kad šiame darbe intelektinės nuosavybės reglamentavimo analizė apsiriboja intelektinės nuosavybės objektais, kurių apsaugą reglamentuoja autorių teisių ir gretutinių teisių teisinis mechanizmas. Intelektinės nuosavybės objektai, kuriems taikomos kitos intelektinės nuosavybės apsaugos normos, šiame darbe atskirai nenagrinėjami.

TRADICINĖ INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS SAMPRATA IR REGLAMENTAVIMAS

Šiandienos socialiniuose diskursuose pabrėžiama, jog informacinės visuomenės ir žinių ekonomikos pažangą ženkliai įtakoja informacijos ir informacinių technologijų, sudarančių prielaidas informacijos sklaidai, reikšmė. XX a. žmogaus patirties horizontas transformavosi taip, kad dauguma esminių žmogaus patirčių, tokių kaip mokymasis, komunikacija ir kitos socialinės interakcijos, yra keitimosi informacija procesas.

Informacija tapo ne tik kultūrinių reprezentacijų, ženklų ir simbolių nešėja, bet ir rinkoje cirkuliuojančia preke ir kapitalu: “Informacija kaip prekė (*commodification of information*) nurodo į procesą, kuomet nemateriali informacijos veikla paverčiama prekybos objektu, kuris gali būti perkamas ir parduodamas”.¹ Taigi, informacija kaip prekė cirkuliuojanti rinkoje yra nuosavybės objektas, galinti tapti turtinių santykių atsiradimo pagrindu. Tačiau ji specifiška tuo, jog kaip nuosavybės objektas, informacija yra žmogaus intelektinės veiklos procese sukurta vertybė – intelektinė nuosavybė.

Siekdami išsamiai atsakyti į klausimus, kuo specifiška intelektinė nuosavybė lyginant su daiktine nuosavybe, kuo grindžiamas jos teisinis reglamentavimas bei iš ko susideda intelektinės nuosavybės ir autorių teisių sampratos teisinė konstrukcija, šioje darbo dalyje analizuosime intelektinės nuosavybės sąvokos turinį, intelektinės nuosavybės teisių kilmės teorijas bei sampratą, taip pat trumpai apžvelgsime jos reglamentavimą Lietuvos ir tarptautiniuose teisės aktuose.

¹ Elkin-Koren, N. It's All About Control: Rethinking Copyright in the New Information Landscape//The Commodification of Information. - Hague, 2002. P. 81.

Intelektinės nuosavybės kilmės teorijos

Analizuodami intelektinės nuosavybės teisių sampratą, teisinėje literatūroje aptinkame dvi intelektinės nuosavybės konceptualiuosius pagrindus aiškinančias tradicijas: utilitarinę ir deontologinę.² Šių tradicijų pagrindu galime išskirti dvi intelektinės nuosavybės teisių kilmę aiškinančių argumentų grupes:

1) Deontologiniai argumentai:

- Asmens argumentas. Teigiama, kad intelektinės nuosavybės teisės (autorių teisės) yra asmeninių teisių rūšis, kadangi intelektinė nuosavybė yra asmens intelektinės veiklos rezultatas.
- Prigimtinės teisės argumentas. Teigiama, jog intelektinės nuosavybės teisės yra tiesiogiai išvedamos iš prigimtinių teisių sampratos. Argumentuojama, kad teisė į intelektinės veiklos rezultatų nuosavybę yra ne sukuriama pozityviu įstatymu, bet visada egzistavo žmogaus teisinėje sąmonėje.³
- Saviraiškos laisvės argumentas. Teigiama, kad užtikrinant autoriams teises į intelektinę nuosavybę ir teisingą kompensacijos mechanizmą už šių teisių naudojimą, autoriai tampa nepriklausomi nuo mecenatų ar valstybės subsidijų. Tokiu būdu skatinama autorių saviraiška ir laisvė kurti.

2) Utilitariniai argumentai:

- Ekonominiai argumentai. Teigiama, jog apsaugant intelektinę nuosavybę ir autorių teises bei teisingai atlyginant kūrybos sąnaudas intelektinių vertybių kūrėjams, skatinama autorių iniciatyva ir produktyvumas, taip pat optimizuojama resursų alokacija.
- Socialiniai ir kultūriniai argumentai. Teigiama, jog intelektinės nuosavybės ir autorių teisių apsauga skatina intelektinės veiklos produktų kūrybos ir sklaidos

² Bowie, N.E. Digital Rights and Wrongs: Intellectual Property in the Information Age.//Business and Society Review. 2005, Nr. 110, P. 79.

³ Ploman, E.W., Hamilton, L.Clark. Copyright: Intellectual Property in the Information Age. – London, 1980. P. 13.

procesą. Tuo būdu, užtikrinamas naudingų žinių akumuliacija, pakartotinis panaudojimas, o tuo pačiu ir socialinė bei kultūros plėtra.⁴

Remiantis aukščiau išdėstyta argumentų klasifikacija, galime išskirti dvi skirtingas intelektinės nuosavybės teisių principus aiškinančias paradigmas: stiprų protekcionizmą (*high protectionism*) ir silpną protekcionizmą (*low protectionism*).⁵ Šios paradigmos teikia skirtingus teorinius intelektinės nuosavybės ir autorių teisių reglamentavimo modelių pagrindus.

Stipraus protekcionizmo paradigmos, akademiniam intelektinės nuosavybės teisių diskurse dar vadinamos “autoriaus teisių” teorija, atstovai intelektinės nuosavybės teises grindžia deontologiniais argumentais. Jų manymu, intelektinė nuosavybė yra asmens intelektinės veiklos procese sukurtos vertybės, o autoriaus teisė į intelektinės veiklos rezultatą yra prigimtinė nuosavybės teisė, atsirandanti nuo kūrinio sukūrimo momento. Teigiama, kad autoriai, kuriantys originalias intelektines vertybes, turi teisę valdyti savo intelektinės veiklos rezultatus kaip nuosavybę.

Autoriaus teisės į intelektinės veiklos rezultatą stipraus protekcionizmo teorijoje suprantamos ne tik kaip teisinis, bet ir kaip moralinis imperatyvas – autoriaus teisės reflektuoja sąryšį tarp autoriaus ir jo kūrinio. Teigiama, kad kūrinio originalumo kriterijus, kuriuo vadovaujamas suteikiant išskirtines teises kūrinio autoriui, yra apibrėžiamas ne siejant šį kūrinį su kitais kūriniais, bet per šio kūrinio santykį su jo kūrėju kaip originalumo šaltiniu.⁶ Kaip pastebi P. B. Hugenholz, ši moralinė *droit d’auteur* nuostata įtvirtinta daugelio kontinentinės teisės valstybių teisėje.⁷

Taigi, stipraus protekcionizmo doktrinoje akcentuojamas *privatus autorius interesas*, kuriuo grindžiamos autorių teisės valdyti intelektinės veiklos rezultatus kaip nuosavybę ir kontroliuoti šios nuosavybės naudojimą. Kitaip tariant, autoriui suteikiama teisė savo nuožiūra disponuoti intelektine nuosavybe ir gauti teisingą atlyginimą už galimą jo kūrinio naudojimą. Intelektinės nuosavybės naudojimo ribas ir galimus atvejus apibrėžia tarptautiniai ir nacionaliniai valstybių įstatymai.

⁴ Hugenholz, P.B. The Great Copyright Robbery: Rights Allocation in Digital Environment// <http://www.ivir.nl/publications/hugenholz/thegreatcopyrightrobbery.pdf> ; prisijungimo data: 2006-09-07.

⁵ Goldstein, P. Copyright’s Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox. - Stanford, 2003. P. 10 – 13.

⁶ Drassinover, A. Taking User’s Rights Seriously.//In the Public Interest: The Future of Canadian Copyright Law. 2005. P. 465.

⁷ Hugenholz, P.B. Copyright and Freedom of Expression in Europe//www.ivir.nl/publications/hugenholz/PBH-Engelberg.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.

Kritikai pabrėžia esminį šios teorijos trūkumą – ribotą požiūrį į intelektinių vertybių kūrybos procesą. Teigiant, kad asmuo (autorius) yra pagrindinis kūrinio originalumo šaltinis, preziumuojama, kad autorius kuria tarsi *ex nihilo*, o nuosavybės teisės į intelektinės veiklos rezultatus išskiria asmenį kaip konkrečios originaliai išreikštos idėjos, fiksuotos tam tikroje materialioje formoje, autorių. Tuo tarpu, autorius yra ne tik kūrėjas, bet tuo pat metu ir naudotojas, įkvėpimą gaunantis ir iš kitų autorių kūrybos. Naudojant analogiją, galima teigti, kad autorius veikiau yra architektas, o ne gamintojas. Taigi, pati autorystė jau yra kitų autorių intelektinės nuosavybės naudojimo būdas, o intelektinė veikla vyksta ne vakuume, o intertekstualiai, t.y. asimiliuojant ir transformuojant kitų autorių intelektinės veiklos rezultatus.⁸ Tam, kad būtų sudarytos galimybės pakartotinai panaudoti žinias ir, tokiu būdu, patenkinti viešąjį interesą, autorių teisių apsaugai turi būti daromos išimties. Ši nuostata, kad kitų asmenų intelektinės veiklos procese sukurtos vertybės gali būti naudojamos neatlygintinai be autoriaus sutikimo tam tikrais įstatymo nustatytais atvejais, pvz. kritikos, asmeninio naudojimo, mokslinių tyrimų ir kt. tikslais, yra žinoma kaip “sąžiningo naudojimo” doktrina.

Silpno protekcionizmo (*low protectionism*) paradigmos, kitaip dar žinomos kaip “naudotojo teisių” požiūris,⁹ šalininkai savo požiūrį grindžia utilitariniais argumentais, teigdami, jog teisės į intelektinę nuosavybę yra valstybės įstatymu autoriams suteikta išimtinė, tačiau ribota monopolija, valdyti ir savo nuožiūra naudoti intelektinės veiklos procese sukurtas vertybes. Jų manymu, autorių teisių apimtis privalo būti apribota tiek, kiek reikalinga užtikrinti laisvę visuomenei naudotis intelektine autorių nuosavybe kūrybingumo, inovacijų ir intelektualinio indėlio skatinimo tikslais. Teigiama, kad tarp autorių ir likusių visuomenės narių, kurie yra intelektinių vertybių naudotojai, įstatymas privalo nustatyti socialinį balansą (vienas iš jo įgyvendimo būdų – aukščiau paminėto intelektinės nuosavybės “sąžiningo naudojimo” įstatymiškas įtvirtinimas). Valstybė turi ne tik garantuoti teisingą atlyginimą autoriams už indėlį į intelektinių vertybių sukūrimą, bet ir visuomenės laisvę naudotis autorių intelektinės veiklos rezultatais. Tai pat pabrėžiama, kad autorių teises saugantys ir ginantys įstatymai reikšmingi ir kaip viešosios politikos kryptis, siekiant atrasti teisingą balansą tarp privačių autoriaus ir viešųjų interesų. Remiantis šiuo požiūriu, intelektinės nuosavybės apsaugos tikslas - apriboti autorių asmenines

⁸ Drassinower, Taking User’s Rights Seriously//In the Public Interest: The Future of Canadian Copyright Law. 2005. P. 466.

⁹ Hugenholtz, P.B. Copyright and Freedom of Expression in Europe//www.ivir.nl/publications/hughholtz/PBH-Engelberg.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.

turtines teises tiek, kiek to reikia viešųjų interesų patenkinimui. Taigi, silpno protekcionizmo paradigmos atstovai akcentuoja *viešų interesų svarbą*, sudarant galimybes visuomenei turėti prieigą ir naudotis autorių teisių įstatymais saugomomis intelektinėmis vertybėmis.

Esama pragmatiško vidurio kelio tarp stipraus ir silpno protekcionizmo teorijų, kurio šalininkai pabrėžia, jog autorių teisės turi būti suprantamos kaip dualinė teisių sistema. Tokioje intelektinės nuosavybės teisių sistemoje, naudotojų teisės yra integralus intelektinės nuosavybės teisių elementas greta autorių teisių¹⁰, siekiant išlaikyti socialinį balansą tarp autorių ir likusios visuomenės dalies.

Į šį požiūrį taip pat integruojama nuostata, kad intelektinės nuosavybės kūrėjų iniciatyva turi būti ekonomiškai skatinama, nes kompensacija už kūrybingą intelektinę veiklą yra vienas iš esminių, nors ir ne pagrindinis kūrybingumą skatinantis faktorius.¹¹ Taigi, požiūris į intelektinės nuosavybės teises kaip į dualią sistemą remiasi prielaida, jog laisvos rinkos ekonomikoje suteikiant išimtinę, tačiau ribotą teises intelektinės nuosavybės kūrėjams, skatinamas ilgalaikis kultūrinis, ekonominis ir technologinis vystymasis. Kitaip tariant, nesuabsoliutinant autorių teisių, bet siekiant privačių ir viešųjų interesų balanso, intelektinė nuosavybė kaip pagrindinis žinių ir informacijos teisinės apsaugos instrumentas:

- 1) skatina konkurenciją, o tuo pačiu ir intelektinių vertybių kokybę,
- 2) apsaugo intelektinės nuosavybės teisių turėtojus ir kontroliuoja intelektinės nuosavybės panaudojimą, siekiant pelno,
- 3) užtikrina visuomenei pakankamą priėjimą prie intelektinės nuosavybės tam, kad ji būtų naudojama novatoriškai ir skatintų naujų žinių kūrimą.¹²

Būtent ši duali intelektinės nuosavybės samprata yra įtvirtinta kaip tradicinis požiūris į intelektinės nuosavybės reglamentavimą.

¹⁰ Drassinover, A. Taking User's Rights Seriously//In the Public Interest: The Future of Canadian Copyright Law. 2005. P. 462 - 463.

¹¹ Kiskis, M., Petrauskas, R. Lessig's Implications for Intellectual Property Law and Beyond Them//International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol.19, Nr.3. P. 305 – 306.

¹² Usrey, K.B. The New Information Age and International Intellectual Property Law – Emerging and Recurring Issues for the Next Millennium//Accounting Forum. 1999, Vol.23, Nr.4. P.378.

Intelektinės nuosavybės reglamentavimas

Nuosavybės neliečiamumo principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje, kuriame teigiama, kad

- 1) nuosavybė neliečiama;
- 2) nuosavybės teisės saugo įstatymai;
- 3) nuosavybė gali būti paimta tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams tenkinti ir teisingai atlyginama¹³.

Šiame Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnyje išreikšta nuostata, kad valstybė gina privačią nuosavybę, tačiau ginamos nuosavybės rūšys nėra detalios apibrėžiamos.

Nuosavybės rūšys ir objektai detalizuojami Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 4.38 straipsnyje apibrėžta, jog nuosavybės teisės objektu gali būti daiktai ir kitas turtas.¹⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.97 straipsnio 1 dalyje, kurioje apibrėžti civilinių teisių objektai, apibrėžiama, kas yra suprantama kaip “kitas turtas”. Tai - pinigai, vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veikslių rezultatai, turtinės ir neturtinės vertybės.¹⁵ Taigi, įstatymas gina:

- 1) materialias vertybes (kilnojamas ir nekilnojamas turtas),
- 2) intelektines vertybes, kurios sukuriamos intelektinės veiklos procese.

Intelektinė nuosavybė kaip teisės institutas buvo įtvirtinta 1886 m. rugsėjo mėn. 9 d. pasirašius Berno konvenciją dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Berno konvencijos 2 straipsnyje nurodoma, kokiems intelektinės nuosavybės objektams taikoma šios konvencijos apsauga. Berno konvencija saugo bet kokios išraiškos literatūros ir meno kūrinius, nepriklausomai nuo jų išraiškos formos ar būdų.¹⁶ Tikslus saugomų intelektinės nuosavybės objektų apibrėžimas pateikiamas Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO) steigiamosios konvencijos 2 straipsnio (viii) skirsnyje, kuriame nurodyta, jog intelektinė nuosavybė apima teises, susijusias su:

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija: LR piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios.2000, Nr. 74-2262.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. 1886m. rugsėjo 9 d.// Valstybės Žinios. 1995, Nr.40 – 988.

- 1) literatūros, meno ir mokslo kūrinių,
- 2) artistų vaidybine veikla,
- 3) visų žmogaus veiklos sričių išradimais,
- 4) moksliniais atradimais,
- 5) pramoniniais pavyzdžiais,
- 6) apsauga nuo nesažiningos konkurencijos.¹⁷

Iš esmės tie patys intelektinės nuosavybės objektai yra išvardijami ir kituose tarptautiniuose susitarimuose, tokiuose kaip Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje (TRIPS), 1996 m. PINO Atlikimų ir fonogramų sutartis bei Autorių teisių sutartis (kartu taip pat vadinamose Interneto sutartimis).

Pastaraisiais dešimtmečiais tradiciniais laikomi intelektinės nuosavybės objektai ir formos patyrė transformacijas, susijusias su technologine ir žinių ekonomikos plėtra. Atsižvelgiant į tai, kad atsirado daugybė naujų intelektinės nuosavybės objektų, įstatymais reglamentuojamų intelektinės nuosavybės objektų sąrašas išplėstas, įtraukiant tokias naujas intelektinės nuosavybės formas kaip kompiuterių programos, duomenų bazės, prekių ženklai, interneto tinklalapiai, skaitmeninės fonogramos, naudingi modeliai ir kt. Kai kurių naujų intelektinės nuosavybės formų reglamentavimas jau harmonizuotas tarptautiniu ir Europos Sąjungos mastu.¹⁸

Kadangi intelektinės veiklos procese sukurtos vertybės gali būti nuosavybės teisių objektu, analogiškai, remiantis nuosavybės teise, asmuo turi teisę laisvai ir nevaržomai savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti ir disponuoti intelektinės nuosavybės teisės objektus. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 15 straipsnis apibrėžia tam tikras išimtinės teises intelektualinio kūrinio autoriui. Autoriaus išimtinės teisės apima teises leisti arba uždrausti šiuos veiksmus:

- 1) atgaminti kūrinį bet kokia forma ar būdu;
- 2) išleisti kūrinį;
- 3) versti kūrinį;
- 4) adaptuoti, aranžuoti, inscenizuoti ar kitaip perdirbti kūrinį;

¹⁷ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. 1967 m. liepos 14 d.// http://www.wipo.int/treaties/en/convention/trtdocs_wo029.html ; prisijungimo data: 2006-09-17.

¹⁸ Siekdama harmonizuoti ES valstybių narių nacionalines teisės sistemas, Europos Taryba 1991 m. gegužės 14 d. priėmė Direktyvą dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos ir 1996 m. kovo 11 d. – Direktyvą dėl duomenų bazių teisinės apsaugos.

- 5) platinti kūrinio originalą ar jo kopijas parduodant, nuomojant, teikiant panaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn arba valdyti, taip pat importuojant, eksportuojant;
- 6) viešai rodyti kūrinio originalą ar kopijas;
- 7) viešai atlikti kūrinių bet kokiais būdais ir priemonėmis;
- 8) transliuoti, retransliuoti ir kitaip viešai skelbti kūrinių, įskaitant jo padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais (internete)¹⁹.

Įstatymas taip pat saugo intelektinės nuosavybės teisių turėtoją nuo neteisėto intelektinės nuosavybės pasisavinimo.

Reikšmingas intelektinės nuosavybės požymis, atribojantis ją nuo materialios nuosavybės yra intelektinės nuosavybės objektų specifika - intelektinės nuosavybės teisės saugomi objektai yra nematerialinės kilmės, tačiau jie gali būti materialūs (pvz., knyga, kino filmas, etc.).

Specifiškas ir intelektinės nuosavybės teisių turinys, kuris susideda iš turtinių ir neturtinių teisių, kur turtinės teisės yra kildinamos iš neturtinių teisių. Tai yra esminis intelektinės nuosavybės teisės skirtumas, lyginant ją su teisėmis į materialę nuosavybę. Intelektinės nuosavybės turėtojas greta turtinių turi ir moralines – neturtines teises.²⁰ Tai reiškia, kad intelektinės nuosavybės turėtojas gali perleisti kitiems asmenims turtines teises į intelektinės nuosavybės objektus, tačiau jis neperleidžia moralinių – neturtinių teisių. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 14 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog net tuo atveju, kai autorius perleidžia savo turtines teises, jis turi asmenines neturtines teises tokias kaip:

- 1) teisę reikalauti pripažinti kūrinio autorystę aiškiai nurodant autoriaus vardą ant visų išleidžiamo kūrinio egzempliorių, taip pat kitu įmanomu būdu viešai atliekant kūrinių (autorystės teisė);
- 2) teisę reikalauti, kad bet koku būdu naudojant kūrinių būtų nurodomas arba nebūtų nurodomas autoriaus vardas, arba būtų nurodomas autoriaus pseudonimas (teisė į autoriaus vardą);

¹⁹ Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios. 2003, Nr. 28-1125.

²⁰ Mizaras V. Teisė į intelektinę nuosavybę žmogaus teisių sistemoje//Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas.Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto doc. dr. Alfonso Vileitos septyniasdešimtmečiui medžiaga. – Vilnius, 2001. P. 116.

Taip pat žr. Hugenholtz, P.B. Copyright and Freedom of Expression in Europe//www.ivir.nl/publications/hugenholtz/PBH-Engelberg.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.

- 3) teisę prieštarauti dėl kūrinio ar jo pavadinimo bet kokio iškraipymo ar kitokio pakeitimo, taip pat dėl bet kokio kito kėsimosi į kūrinį, galinčio pažeisti autoriaus garbę ar reputaciją (teisė į kūrinio neliečiamybę).²¹

Taigi, intelektinė nuosavybė kitam asmeniui, įsigijusiam intelektinės veiklos metu sukurtą rezultatą, nepereina pilna apimtimi. Asmuo, pirkdamas intelektinę vertybę, įsigyja ne intelektinės nuosavybės teisės saugomus objektus, bet tų objektų materialią išraišką.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad intelektinė nuosavybė – tai kompleksas išimtinių turtinių ir neturtinių subjektinių teisių į intelektinės veiklos procese sukurtas vertybes, išreikštas materialia forma.

²¹ Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios 2003 m. Nr. 28-1125.

INTELEKTINĖ NUOSAVYBĖ IR ELEKTRONINĖ ERDVĖ

Pirmojoje šio darbo dalyje trumpai apžvelgėme tradicinį požiūrį į intelektinės nuosavybės reglamentavimą, taip pat išanalizavome intelektinės nuosavybės sampratą.

Antrojoje darbo dalyje aptarsime elektroninės erdvės sampratą ir pateiksime jos bedrąją charakteristiką, taip pat išstirsime kaip elektroninė erdvė įtakoja intelektinės nuosavybės reglamentavimą, kokios praktinės ir teorinės teisinės problemos kyla intelektinei nuosavybei transformavusis į skaitmeninę erdvę.

Intelektinė nuosavybė elektroninėje erdvėje: transformacijos ir teisinės problemos

Elektroninės erdvės,²² kitaip dar vadinamos virtualia erdve, kibernetine erdve, “globalia informacijos infrastruktūra”, “informacijos greitkelio”, tinklų tinklu arba tiesiog internetu²³, istorija prasidėjo prasidėjo 1969 metais, kai JAV gynybos departamento agentūra atrado būdą kaip pasikeisti elektonine informacija ir sujungė į tinklą keturis kompiuterius. Vėliau ši sistema buvo išplėsta iki 40 kompiuterių. 1984 metais, JAV Nacionaliniam mokslo fondui įkūrus NSFNET - penkių superkompiuterių centrų tinklą - kompiuterinis tinklas tapo prieinamas visuomenei. Po kelių metų ši sistema pradėta naudoti mokslo institucijų, valstybės tarnautojų, akademinų ir tarptautinių tyrimų organizacijų, o 1990 metais prasidėjo interneto, koks jis žinomas dabar, egzistavimas²⁴.

2000-ųjų metų duomenimis, prie interneto buvo prisijungę apie 100 milijonų žmonių²⁵, šiandien šie skaičiai gali būti dar labiau išaugę. Tokia informacijos infrastruktūros, sudarančios sąlygas įgyvendinti ne tik pirminį kompiuterių tinklo kūrėjų tikslą (perduoti duomenis), bet kartu

²² Šiame darbe, elektroninės erdvės, interneto ir žiniatinklio (WWW) sąvokos vartojamos kaip sinonimai.

²³ Usrey, K.B. The New Information Age and International Intellectual Property Law – Emerging and Recurring Issues for the Next Millennium.//Accounting Forum. 1999, Vol.23, Nr.4. P.392.

²⁴ Liska, A. The Internet as a Postmodern Culture.//<http://www.usyd.edu.au/su/social/papers/liska.html> ; prisijungimo data: 2006-07-19.

²⁵ Makeen, F.M. Copyright in a Global Information Society: The Scope of Copyright Protection Under International, US, UK and French Law. – Hague, 2000. P.282.

įgalinančios socialinę interakciją, plėtros sparta ir mastas skatina info-entuziastus kalbėti apie didžiausią technologinę transformaciją nuo pat ugnies įvaldymo meto²⁶.

Analizuoti elektroninę erdvę galima mažiausiai dviem aspektais:

- 1) technologiniu, tiriant kas sudaro elektroninės erdvės fizinę infrastruktūrą ir kaip ši infrastruktūra funkcionuoja.
- 2) Socialiniu, tiriant kokiomis formomis ir kaip vyksta socialinė interakcija elektroninėje erdvėje, kokia elektroninės erdvės specika, kaip joje reglamentuojami visuomeniniai santykiai, etc.

Technologine prasme, internetas laikomas tinklų tinklu. Manoma, kad internetas neegzistuoja kaip vienas tinklas, jį sudaro grupės privačių ir viešųjų tarpusavyje sujungtų kompiuterių tinklų. Šia prasme, elektroninė erdvė yra integruotas, bendros paskirties telekomunikacijos tinklas, kurį sudaro vietinių, regioninių, nacionalinių ir transnacionalinių telekomunikacinių infrastruktūrų konglomeratas.²⁷ Tačiau pabrėžiama, kad vietinis kompiuterių tinklas, nors ir neprijungtas prie interneto taip pat sudaro elektroninę erdvę. Sujungti kompiuterių tinklai sukuria globalią informacijos infrastruktūrą, kurios turinį sudaro informacija elektroninėje formoje, kompiuterių tinklai ir internetas – žiniatinklis (WWW)²⁸. Priimta žiniatinklį tapatinti su internetu, nors jie nėra tapatūs. Žiniatinklis yra greičiausiai auganti multimedijos terpė, kuri yra interneto poaibis; tai sistema, kuri naudodama HTML technologiją²⁹ arba nuorodų sistemą internete apjungia milijonus skirtinguose kompiuteriuose esančių elektroninių dokumentų.³⁰

Pabrėžiama, kad elektroninės erdvės specifika lemia jos globalus pobūdis, ji nėra apribota konkrečios valstybės ar žemyno teritorija. Šis elektroninės erdvės požymis leidžia minimaliais kaštais sparčiai ir kryptingai perduoti informaciją ar atlikti reikiamos informacijos paiešką, nepriklausomai nuo to, kokioje fizinėje teritorijoje yra informacijos gavėjas. Be to, technologijos, kuriomis perduodama informacija, pasižymi mobilumu ir lankstumu, todėl

²⁶ Barlow, J. P., Birkets, S., Kelly, K. & Slouka, M. Harper's forum: what are we doing online? - Harper's, August 1995. P. 35-46.

²⁷ Hugenholtz, P.B. Adapting Copyright to the Information Superhighway. – Amsterdam, 1996.// www.ivir.nl/publications/hugenholtz/PBH2.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.

²⁸ Digital Dilemma: Intellectual Property in the Information Age. – Washington, 2000.

²⁹ HTML – hipertekstinės informacijos pateikimo programinė kalba, skirta informacijos vaizdavimui interneto naršyklėje.

³⁰ Makeen, F.M. Copyright in a Global Information Society: The Scope of Copyright Protection Under International, US, UK and French Law. – Hague, 2000. P.282.

informacijos perdavimo ir priėmimo procesas yra beveik vienašakus³¹ nepriklausomai nuo to, kiek toli fizinėje erdvėje yra nutolę informacijos gavėjas ir siuntėjas.

Analizuojant elektroninę erdvę socialiniu aspektu, akcentuojama, kad elektroninė erdvė nėra homogeniška. Elektroninė erdvė – ne viena vieta, bet daug vietų³². Tiksliau tariant, elektroninė erdvė yra *sui generis* socialinė erdvė. Remiantis tokiu elektroninės erdvės apibrėžimu, elektroninė erdvė nėra nei vien tik technologija, nei informacijos perdavimo protokolas.³³ Elektroninė erdvė – technologijomis įtarpinta socialinės interakcijos terpė.

Jau minėtas elektroninės erdvės globalumas ir nepriklausomumas nuo fizinės aplinkos, kelia rimtas teisinės ir socialinės kontrolės problemas. Elektroninėje erdvėje fizinės valstybių sienos negali pasitarnauti kaip kelrodžiai, žymintys skirtingų jurisdikcijų ribas³⁴, kadangi teritoriniu pagrindu nustatomos taisyklės prieštarauja elektroninės erdvės globalumui.

Apibendrinant išdėstyta, elektroninę erdvę galima apibrėžti kaip nepriklausomą, universalią, fizinių ir teisinių ribų ir centralizuotai nekontroliuojamą neturinčią komunikavimo terpę.

Paskutiniajame dešimtmetyje internetui tapus kasdiene socialinių (tame tarpe ir teisinių) santykių terpe, ypač išryškėjo tendencija vis daugiau informacinės ir intelektinės veiklos perkelti iš tradicinės erdvės į elektroninę. To pasekoje, tradiciniai intelektinės nuosavybės objektai ne tik patyrė transformacijas elektroninėje erdvėje, bet atsirado ir naujų intelektinės nuosavybės objektų, kurių pagrindas – ekonominę vertę turinčios žinios ir informacija. Pavyzdžiu gali pasitarnauti interneto domenų vardai, turintys komercinę vertę juos įregistruojančiam asmeniui, bet neturintys materialios išraiškos. Taigi, vis sparčiau besiplėtojant žinių ekonomikai, vis didesnę ekonominę vertę įgyja informacija, procesai ir elektroninės informacijos bei turto reprezentacijos.³⁵

Kaip jau minėjome, tiek teisinėje literatūroje, tiek norminiuose teisės aktuose, išskiriamos dvi nuosavybės rūšys: intelektinė ir materialinė. Šio skirstymo ir skirtingo teisinio reglamentavimo pagrindas – tam tikros specifinės savybės ir požymiai, būdingos konkrečiai nuosavybės rūšiai. Dažniausiai pabrėžiama, kad skirtingai nei materialinė nuosavybė, intelektinė nuosavybė savo

³¹ Aoki, K. Notes Toward Cultural Geography of Authorship.//Stanford Law Review. 1996, Nr. 48. P. 1348.

³² Lessig, L. Code and Other Laws of Cyberspace. – New York, 1999. P. 63–64.

³³ Tam tikros taisyklės, reguliuojančios informacijos srautus elektroninėje erdvėje.

³⁴ Post, D.G., Johnson, D.R. Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace.//Stanford Law Review. 1996, Nr. 48. P.1367.

³⁵ Lipton, J. Property Offences into the 21st Century.// *The Journal of Information, Law and Technology (JILT)*. 1999, Nr. 1. <http://www.law.warwick.ac.uk/jilt/99-1/lipton.html> ; prisijungimo data: 2006-09-07.

pobūdžiu yra nemateriali. Tradiciškai buvo laikomasi požiūrio, kad intelektinei nuosavybė yra konkretaus asmens idėjos, originaliai išreikštos materialia forma. Reikia pastebėti, kad elektroninėje erdvėje idėjos praranda savo materialią išraišką. Intelektinė nuosavybė tampa informacija.

Atsižvelgiant į informacijos cirkuliavimo kontekstus (susiję su rinka, susiję su rinkos netobulumais ir nesusiję su rinka), literatūroje išvardijama net 14 informacijos savybių, būdingų informacijai kaip intelektinės nuosavybės objektui bendraja prasme.³⁶ Svarbiausios informacijos kaip intelektinės nuosavybės objekto savybės yra³⁷:

- 1) Informacijos nematerialumas;
- 2) Informacija yra visur esanti, nesusieta su vieta (*ubiquitous*), t.y. ji gali būti prieinama skirtingose vietose tuo pat metu.
- 3) Informacija nepasižymi uždarumu ir išimtinumu (*non-excludability*); tai reiškia, kad nuo to laiko momento, kai informacija tampa žinoma, sudėtinga atskirti kitus asmenis nuo informacijos naudojimo. Kitaip sakant, informacija yra viešoji gėrybė.
- 4) Informacija yra nesunaudojama vertybė.
- 5) Nereikia varžytis dėl naudojimosi informacija (*non-rivalry*), t.y. daug asmenų tuo pat metu naudodamiesi informacija gali gauti naudą, nekonkuruodami tarpusavyje dėl teisės naudotis šia informacija.
- 6) Informacija kaip nemateriali vertybė yra atskiriama nuo jos materialaus nešėjo. Tai reiškia, kad informacija kaip nemateriali vertybė yra suvokiama atskirai nuo jos materialios išraiškos.

Specifinė informacijos kaip intelektinės nuosavybės teisių objekto prigimtis įgalina nesudėtingai ją transformuoti į skaitmeninę formą ir nesunkiai padaryti ją prieinamą elektroninėje erdvėje. Dėl šios priežasties intelektinės nuosavybės objektų cirkuliacija elektroninėje erdvėje yra susijusi su sudėtingomis teisinėmis ir ekonominėmis problemomis. Pirmiausia tokia intelektinės nuosavybės transformacija įtakoja intelektinės nuosavybės kūrėjų ir turėtojų turtines teises.

³⁶ Priest, W.C. The Character of Information: Characteristics and Properties of Information Related to Issues Concerning Intellectual Property. 1994.// http://www.eff.org/Infrastructure/Govt_docs/cits_nii_framework_ota.report ; prisijungimo data: 2006-09-19.

³⁷ Wiebe, A. Perspectives of European Intellectual Property Law.//International Journal of Law and Information Technology. 2000, Vol.8, Nr. 2. P.140.

- 1) Kadangi elektroninė erdvė yra vieša, globali ir sudaro išsklaidytą komunikacijos tinklą, informacija, patalpinta elektroninėje gali tapti prieinama bet kuriam interneto naudotojui. Intelektinei nuosavybei patekus į elektroninę erdvę be autoriaus sutikimo, jis gali prarasti galimybes kontroliuoti savo kūrinio naudojimą ir patirti didelius ekonominius nuostolius, kuomet intelektinė nuosavybė neteisėtai be autoriaus sutikimo patalpinama ir platinama internete. Taip pat gali būti pažeidžiamos ir autoriaus neturtinės moralinės teisės (teisė į autorystę, autoriaus vardą ir kūrinio neliečiamybę).
- 2) Elektroninės technologijos leidžia nepatiriant didelių ribinių kaštų atgaminti ir platinti intelektinės nuosavybės kopijas elektroninėje erdvėje.
- 3) Elektroninėje erdvėje atgamtos skaitmeninės intelektinės nuosavybės objektų kopijos kokybiškai niekuo nesiskiria ir yra identiškos originalui: “kiekviena kopija yra ideali kopija”.³⁸ Be to, neribojamas atgaminamų kopijų skaičius.
- 4) Elektroninė erdvė gali užtikrinti anonimiškumą intelektinės nuosavybės teisių pažeidėjams, todėl ji yra nauja terpė tradiciniams intelektinės nuosavybės teisių pažeidimams.³⁹ Taigi, intelektinė nuosavybė elektroninėje erdvėje tampa itin pažeidžiama.

Intelektinės nuosavybės prieinamumas elektroninėje erdvėje skatina analizuoti ir spresti ne vien tik praktines šio reiškinio keliamas problemas, bet taip pat - permąstyti intelektinės nuosavybės reglamentavimo principus.

Viena iš reikšmingų problemų – teritorinio intelektinės nuosavybės reglamentavimo principo prieštaravimas elektroninės erdvės globalumui. Kaip jau esame minėję, elektroninė erdvė yra globalus kompiuterių tinklas, nepriklausomas nuo konkrečios fizinės kompiuterių infrastruktūros lokalizacijos. Nors bendrieji intelektinės nuosavybės apsaugos principai yra reglamentuoti Berno konvencijoje dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos bei Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutartyse, tačiau didžiąja dalimi intelektinės nuosavybės apsauga remiasi nacionaliniais valstybių įstatymais (teritoriniu apsaugos principu). Intelektinės nuosavybės talpinimas elektroninėje erdvėje neišvengiamai kelia klausimą, kurios valstybės

³⁸ Schlachter, E. The Intellectual Property Renaissance in Cyberspace: Why Copyright Law Could Be Unimportant on the Internet. // <http://www.law.berkeley.edu/journals/btlj/articles/vol12/Schlachter/html/reader.html> ; prisijungimo data: 2006-09-19

³⁹ Plačiau žr. Kiškis, M., Petrauskas, R. Intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje pažeidimų ypatumai. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 5(83). P. 29 – 36.

jurisdikciją reikėtų taikyti, ginant autorių teises. Ši problema ypač opi moralinių autorių teisių apsaugos kontekste, kadangi šios intelektinės nuosavybės kūrėjų teisės įtvirtintos nevisose jurisdikcijose.⁴⁰ Kadangi nesama vieningos teisinės intelektinės nuosavybės teisių apsaugos sistemos, keblu apibrėžti ne tik kokiems intelektinės veiklos rezultatams elektroninėje erdvėje yra teikiama teisinė apsauga, bet taip pat ir teikiamos apsaugos lygį.⁴¹

Mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar skaitmenine forma išreikštos intelektinės nuosavybės apsaugai gali būti taikomas kūrinio viešo paskelbimo kriterijus. 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos 3 straipsnio 1 punkte nurodyta, kad autorių teisių apsauga taikoma tiek paskelbtų, tiek nepaskelbtų kūrinių autoriams.⁴² Taigi, kūrinio viešo paskelbimo kriterijus, laikomas reikšmingu, nors ir ne lemiamu. Reikšminga tai, kad autoriaus idėjos paskelbiamos tam tikra fiksuota materialia išraiška. Teisinėje literatūroje paskelbtais kūrinių laikomi tokie kūriniai, kurie paskelbti autoriaus sutikimu nepriklausomai nuo kūrinio egzempliorių gamybos būdų. Kūrinio paskelbimas aktualus dėl keleto priežasčių. Pirmia, priklausomai nuo kūrinio pirmojo paskelbimo vietos sprendžiamas autorių teisių gynimo laikas ir vieta. Antra, nuo pirmojo kūrinio paskelbimo pradedamas skaičiuoti išimtinis teisių suteikimo autoriui terminas. Trečia, priklausomai nuo kūrinio paskelbimo vietos taikomos atitinkamos valstybės norminiai aktai, reguliuojantys bei ginantys intelektinę nuosavybę. Viešo paskelbimo kriterijaus taikymą elektroninėje erdvėje problematišku daro tai, kad elektroninėje erdvėje pirmą kartą skelbiamas kūrinys nebūtinai yra fiksuotas, nekintantis ir skelbiamas viešai neribotam skaičiui asmenų. Skaitmeninių technologijų pagalba, autorius gali bet kada nesudėtingai atlikti jau paskelbto kūrinio pakeitimus. Kita vertus, kūrinio autorius technologijų pagalba gali padaryti prieinamą savo kūrinių ne visiems, bet uždaram, nors ir pakankamai dideliame žmonių ratui. Pagrįstai kyla klausimas, ar tokiu atveju galima laikyti, kad kūrinys paskelbtas viešai? Atsižvelgiant į šiuos specifinius su intelektinės nuosavybės viešinu elektroninėje erdvėje susijusius klausimus, galime teigti, jog informacijos infrastruktūra ištrina ribas tarp viešo kūrinio paskelbimo ir privataus kūrinio platinimo.⁴³

⁴⁰ Schlachter, E. Intellectual Property Protection Regimes in the Age of the Internet.// <http://www.ericgoldman.org/Articles/ipprotectionregimesarticle.htm> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

⁴¹ Burk, D.L. Transbordering Intellectual Property Issues on the Electronic Frontier. // Stanford Law & Policy Review. 1994, Nr. 5.

⁴² Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. 1886m. rugsėjo 9 d.// Valstybės Žinios. 1995, Nr.40 – 988.

⁴³ Digital Dilemma: Intellectual Property in the Information Age. – Washington, 2000.

Dar vieną reikšmingą problemą, susijusią su intelektinės nuosavybės apsaugos taikymu elektroninėje terpėje, kelia kompiuterinių technologijų funkcionavimo būdas. Tam, kad būtų galima peržiūrėti elektroninėje erdvėje esantį kūrinių, kūrinių skaitmeninė kopija pirmiausia turi būti laikinai nukopijuota (atgaminta) į kompiuterio operatyvinę atmintį. Iš to galima daryti išvadą, kad jau pats prieigos prie intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje veiksmas gali būti traktuojamas kaip išimtinių, įstatymu ginamų autoriaus teisių pažeidimas. Kaip nurodyta Lietuvos Respublikos Autorių ir gretutinių teisių įstatymo 15 straipsnyje, kūrinių atgaminimas bet kokia forma ar būdu yra išimtinė autoriaus teisė.⁴⁴

Reikia pastebėti, jog požiūriai į tai, ar laikinas kūrinių nukopijavimas gali būti laikomas atgaminimu, skiriasi. ES Direktyvos dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos 4 straipsnio a) dalyje ir Direktyvos dėl duomenų bazių teisinės apsaugos 5 straipsnio a) dalyje bei 7 straipsnio (2) skyriuje minimas “laikinas atgaminimas”. Direktyvoje dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos 4 straipsnio a) dalyje įtvirtintas ypač platus požiūris į laikino atgaminimo teisę, kur teigiama, kad autoriaus teisių turėtojo išimtinės teisės apima teisę leisti “nuolat arba laikinai bet kokiomis priemonėmis ir forma atgaminti visą kompiuterio programą arba jos dalį. Jei kompiuterio programos įdiegimui, peržiūrėjimui, paleidimui, perdavimui ar saugojimui būtinas toks atgaminimas, tokiems veiksams reikia gauti autoriaus teisių turėtojo leidimą”.⁴⁵ Tuo tarpu, remiantis nagrinėjamos direktyvos 5 (1) ir (2) straipsniu, šiems veiksams atlikti autoriaus teisių turėtojo sutikimo nereikia, kai šie veiksmai yra būtini tam, kad kompiuterio programą teisėtai įsigijęs asmuo galėtų ją naudoti pagal paskirtį. Tai pat asmeniui, turinčiam teisę naudoti kompiuterio programą, sutartimi negalima drausti pasidaryti laikinos kopijos, jei tai būtina tokiam naudojimui. Taigi, nagrinėjamos direktyvos 4 (a) straipsnis nesuteikia išimtinės teisės įdiegti, peržiūrėti ar paleisti autorių teisėmis saugomą programą, šie veiksmai yra turi būti būtini programos naudojimui. Akivaizdu, kad šis apibrėžimas yra per platus, o apibrėžti atgaminimo sąvokos apimtį paliekama nacionalinės valstybės įstatymams.

Elektroninėje erdvėje autorių intelektinė nuosavybė saugoma ne tik teisinėmis priemonėmis (įstatymu), bet ir papildomai pasitelkiant technines apsaugos priemones. Taikomos

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios 2003 m. Nr. 28-1125.

⁴⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos.

techninės apsaugos priemonės gali skirtis, tačiau jų paskirtis ta pati – nustatyti leistinas intelektualinės nuosavybės naudojimo ribas.

Galimų taikyti technologinių intelektualinės nuosavybės apsaugos priemonių spektras yra gana platus - pradedant teksto kodavimu, kriptografija bei priėjimo prie elektroninio turinio ribojimu slaptažodžiais, baigiant sudėtinga intelektualia teisių valdymo (*Digital Rights Management*) sistema, leidžiančia stebėti ir kontroliuoti visus įmanomus intelektualinės nuosavybės panaudojimo būdus.⁴⁶ Lyginant su įprastinėmis technologijomis, naudojami užkirsti kelią nesankcionuotam elektroninio turinio platinimui, intelektualiai teisių valdymo sistema gali tuo pat metu atlikti keletą funkcijų: apsaugoti elektroninį turinį, kontroliuoti priėjimą prie elektroninio turinio, įtvirtinti nuosavybės teisę. Intelektuali elektroninė turinio valdymo sistema yra ne viena technologija, bet tarpusavyje suderintų technologijų, kurios gali susekti, stebėti ir galimai užkirsti kelią neteisėtam elektroninio turinio siuntimui, rinkinys.⁴⁷

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad techninių priemonių intelektualinės nuosavybės apsaugai elektroninėje erdvėje naudojimas kelia mažiausiai dvi problemas, siejamas su balanso tarp autorių teisių turėtojų ir visuomenės pažeidimu. Pirma, susiduriama su fenomenu, kuris skirtinguose šaltiniuose įvardijamas kaip “informacijos feodalizmas”⁴⁸, informacijos balkanizacija ir izoliacija⁴⁹ arba žinių ir informacijos privatizacija. Šio socialinio reiškimo esmė - viešosios sferos aprėpties ribojimas, kuomet pasitelkiant technines priemones intelektualinės nuosavybės teisių turėtojai visiškai apriboja priėjimą prie elektroninio turinio ir naudojamasi juo. Techninės apsaugos priemonės elektroninėje erdvėje gali būti taikomos net ir tiems kūriniais, kuriems pagal įstatymo nustatytus terminus autorių ir gretutinių teisių įstatymo apsauga jau netaikoma. Aiškinama, kad šio reiškimo priežastimi yra didėjanti informacijos kaip ekonominės vertybės reikšmė žinių ekonomikoje, o taip pat teisinės apsaugos išplėtimas tokiems

⁴⁶ Bell, T. Fair Use vs. Fared Use: The Impact of Authomated Rights Management on Copyright’s Fair Use Doctrine.//North Carolina Law Review. 1998, Nr. 76. P. 557.

⁴⁷ Chang, Y. Does Lessig’s Criticism of Digital Rights Management Target One Technology That the Information Industries Desire More Than They can Actually Provide?//I nternational Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol. 19, Nr. 3. P. 238.

⁴⁸ Thomas, P. “Contemporary ‘Denial of Access’: Knowledge, IPR and the Public Good”.// Media Development. 2004, Nr. 4. P. 6. // <http://www.wacc.org.uk/wacc/content/pdf/387> ; prisijungimo data: 2006-09-07.

⁴⁹ Natanel, N. Rethinking the Role of Copyright in Democratic Civil Society in Light of the Emergence of a Free Information Ecology, 2000. // <http://www.law.nyu.edu/ili/conferences/freeinfo2000/confpapers/NetanelRethinking.pdf> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

Taip pat žr. Lessig, L. Code and Other Laws of Cyberspace. – New York, 1999. P. 180.

“(kvazi)technologiniams produktams”⁵⁰ kaip naudingi modeliai, kompiuterių programos ir duomenų bazės.

Techninių priemonių kaip papildomo intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje apsaugos mechanizmo taikymas, teisės mokslininkų manymu, yra sunkiai suderinamas su “sąžiningo naudojimo” doktrina. “Sąžiningo naudojimo” doktrina laikoma pagrindiniu teisiniu svertu, užtikrinančiu balansą tarp teisių turėtojų teisių ir visuomenės. Jos tikslas – garantuoti pakartotinį žinių panaudojimą, užtikrinant kultūrinę ir technologinę pažangą. “Sąžiningo naudojimo” doktrina yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 20 – 27 straipsniuose, kur nurodoma, jog išimties tvarka be autoriaus ar teisių turėtojo sutikimo leidžiama atgaminti nedidelį kiekį kūrinių, jeigu:

- 1) kūrinys atgaminamas ne komerciniais, o asmeninio naudojimo tikslais;
- 2) kūrinys cituojamas;
- 3) kūrinys panaudojamas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais;
- 4) kūrinys panaudojamas informacijos tikslais;
- 5) kūrinys panaudojamas karikatūrai ar parodijai;
- 6) kūrinys panaudojamas religinių apeigų metu;
- 7) kūrinys panaudojamas visuomenės saugumo tikslais.⁵¹

Apibendrinant galima teigti, kad dėl elektroninės erdvės specifikos, elektroninių technologijų teikiamų galimybių ir intelektinės nuosavybės išraiškos elektroninėje erdvėje, atsiranda naujos intelektinės nuosavybės formos ir objektai; taip pat atsiranda nauji intelektinės nuosavybės sklaidos būdai.

Intelektinės nuosavybės skaitmeninė išraiška sudaro galimybes ne tik masiškiau naudotis intelektinėmis vertybėmis. Intelektinės nuosavybės transformacijos elektroninėje erdvėje kelia ir praktines intelektinės nuosavybės teisinio reglamentavimo ir apsaugos problemas, skatinančias adaptuoti intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelius, atsižvelgiant į elektroninės erdvės ir intelektinės nuosavybės joje kontekstą.

⁵⁰ Hugenholtz, P.B, Guibault, L. The Future of the Public Domain: An Introduction.// Hugenholtz, P.B, Guibault, L. (eds.) The Future of the Public Domain. – The Netherlands, 2006. P. 1 – 6.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios 2003 m. Nr. 28-1125.

Intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje

Atsižvelgdami į anksčiau išdėstytus dalykus, šiame skyriuje trumpai aptarsime teisinius intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje reglamentavimo ir reguliavimo principus.

Kaip jau pastebėjome ankstesniame šio darbo skyriuje, dėl ekonomikos globalizacijos veiksnių, intelektinės nuosavybės transformacijos į skaitmeninę formą, naujų intelektinės nuosavybės formų atsiradimo, plačiai naudojamo interneto tinklo bei elektroninės komercijos plėtros, iškilo poreikis užtikrinti tinkamas ir veiksmingas teises priemones intelektinės nuosavybės apsaugai elektroninėje erdvėje.

Teisinė intelektinės nuosavybės apsauga elektroninėje erdvėje buvo plėtojama trimis kryptimis: tarptautinio teisės normų suderinimo, ES teisės normų harmonizavimo ir tarptautinių bei ES norminių reikalavimų inkorporavimu nacionalinėse teisės sistemose.

Tarptautinės PINO autorių teisių sutarties 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad intelektinės nuosavybės teisės apsaugos normos saugo ir ne tik tradicinius intelektinės nuosavybės objektus, bet ir naujus intelektinės nuosavybės objektus tokiu kaip kompiuterinės programos, nepriklausomai nuo jų išraiškos formos.

PINO autorių teisių sutartis taip pat reglamentuoja ir duomenų bazių apsaugą, kadangi duomenų bazių kūrimas yra pripažįstamas ne vien tik technine, bet ir intelektine veikla. Minėtos sutarties 5 straipsnyje nurodyta, kad bet kokia forma išreikšti duomenų ar kitokios medžiagos rinkiniai, kurie dėl turinio pasirinkimo ar išdėstymo laikomi intelektinės kūrybos rezultatu, yra saugomi. Taip pat nustatomas apsaugos apribojimas – tokia apsauga netaikoma patiems duomenims ar medžiagai, kadangi duomenys ar medžiaga iš kurių sudarytas rinkinys, nėra autorių teisių apsaugos objektas analogiškai kaip idėja literatūros ar meno kūrinio atveju. Taigi, autorių teisės yra garantuojamos tik duomenų bazėms, pasižyminčioms išskirtiniu turinio ar duomenų išdėstymu. Kitaip tariant, yra saugomas būtent originalus duomenų grupavimo būdas.

PINO autorių teisių sutarties 11 – 12 straipsniuose įtvirtinta nuostata, leidžianti intelektinės nuosavybės teisių turėtojų teisėms elektroninėje erdvėje apsaugoti naudoti technines apsaugos priemones; taip pat nurodoma, kad susitariančios šalys nacionaliniuose įstatymuose turi numatyti tinkamą teisinę apsaugą ir veiksmingas teises priemones, neleidžiančias pašalinti ar išvengti elektroninio turinio techninių apsaugos priemonių.

Elektroninės erdvės reguliavimo klausimai ES lygiu pirmą kartą išsamiai nagrinėti 1997

metų ES publikacijoje, nagrinėjančioje informacinės visuomenės klausimus.⁵² 1999 metais Europos Taryba ir Europos Komisija nusprendė, kad ES lygiu reguliuojant turinį elektroninėje erdvėje, bus vadovaujama „silpnąja“ reguliavimo samprata. Tai reiškia, jog elektroninės erdvės reguliavimas turi būti grindžiamas ne tik instituciniu lygiu priimtais teisinio reguliavimo, bet ir privataus sektoriaus savireguliacijos principais.⁵³

Europos Sąjunga nuo 1991 m. yra priėmusi 12 direktyvų reglamentuojančių intelektinės nuosavybės klausimus, keletas direktyvų projektų šiandien dar yra parengiamajame stadijoje. Reikšmingiausios intelektinės nuosavybės reglamentavimui elektroninėje erdvėje iš priimtųjų yra:

- 1) Direktyva 91/250/EEC dėl teisinės kompiuterinių programų apsaugos,
- 2) Direktyva 96/9/EC dėl teisinės duomenų bazių apsaugos,
- 3) Direktyva 2001/29/EC dėl kai kurių autorių teisių ir gretutinių teisių aspektų informacinėje visuomenėje.

Direktyvos dėl teisinės duomenų bazių apsaugos 1 straipsnyje nurodyta, jog duomenų bazė – tai pavienių darbų, duomenų ar kitokios metodiškai ar sistemingai sutvarkytos ir individualiai elektroniniu ar kitokiu būdu prieinamos medžiagos rinkinys. Nagrinėjamos direktyvos 3 straipsnio 1 punkte įtvirtinta nuostata, kad jeigu duomenų bazė, pagal duomenų parinkimą ir išdėstymą yra intelektinės veiklos rezultatas, neatsižvelgiant į jokių papildomus kriterijus, ji saugoma autorių teisių ir gretutinių teisių.

Direktyvoje dėl teisinės kompiuterinių programų apsaugos įtvirtinta nuostata, kad kompiuterių programoms taikoma tokia pati autorių teisių apsauga kaip ir literatūros kūriniams, apibrėžtiems pagal 1886 m. rugsėjo 9 d. Berno konvenciją dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos, nepriklausomai nuo kompiuterio programos išraiškos formos. Laikoma, kad kompiuterio programa apima ir parengiamąją projektinę medžiagą. Nagrinėjamoje direktyvoje pabrėžiama, kad kompiuterio programa saugoma tik tuo atveju, jeigu jis atitinka originalumo kriterijų.

Direktyvos dėl kai kurių autorių teisių ir gretutinių teisių aspektų informacinėje

⁵² Green Paper: Convergence of the Telecommunications, Media and Information Technology Sectors, and the Implications for Regulation. Towards an Information Society Approach, COM (97) 623, 3/12/1997.

⁵³ Ratai, B. Understanding Lessig: Implications for European Union Cyberspace Policy.// International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol. 19, Nr. 3. P. 281.

visuomenėje nuostatos reikšmingos nustatant papildomas technines intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje apsaugos priemones greta teisių. Šioje direktyvoje techninėmis apsaugos priemonėmis laikoma technologija, įtaisas ar sudedamoji dalis, kurie veikdami turi užkirsti kelią neteisėtiems veiksams, siekiant neteisėtai pasinaudoti intelektine nuosavybe. Analizuojamoje direktyvoje teisės normomis taip pat įtvirtinama ne tik intelektinės nuosavybės, bet ir techninių apsaugos priemonių, saugančių intelektinę nuosavybę elektroninėje erdvėje, teisinė apsauga, numatant atsakomybę už techninių apsaugos priemonių pašalinimą.

Direktyvoje dėl kai kurių autorių teisių ir gretutinių teisių aspektų informacinėje visuomenėje taip pat įtvirtinta nuostata, kad nepaisant autorių ir intelektinės nuosavybės teisių turėtojų teisės savo iniciatyva apsaugoti intelektinę nuosavybę elektroninėje erdvėje pasitelkiant technines priemones, tam tikros autorių teisių išimtys turi būti išlaikomos. Konkrečiai, nagrinėjamos direktyvos 6 straipsnio 4 punkte nurodyta, kad “kai nėra savanoriškų priemonių, kurių imasi teisių turėtojai, įskaitant teisių turėtojų ir kitų atitinkamų šalių sutartis, valstybės narės imasi atitinkamų priemonių, kad būtų užtikrinta, jog teisių turėtojai kurios nors nacionalinėje teisėje pagal 5 straipsnio 2 dalies a, c, d, e punktus, 3 dalies a, b arba e punktus nustatytos išimties ar apribojimo naudos gavėjui sudarytų sąlygas pasinaudoti ta išimtimi ar apribojimu tokiu mastu, kokio reikia, kad turėtų naudos iš tos išimties ar apribojimo, ir kai atitinkamas saugomas kūrinys ar objektas naudos gavėjui yra teisiškai prieinamas”.⁵⁴ Šios direktyvoje nurodytos galimos, bet valstybėms narėms neprivalomos nustatyti autorių teisių išimtys apima tokius atvejus kaip:

- 1) atgaminimą specifiniais atvejais viešosiose bibliotekose, mokymo įstaigose ar muziejuose arba archyvuose, nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės ekonominės ar komercinės naudos;
- 2) trumpalaikių kūrinių įrašų darymą, kuriuos daro transliuojančiosios organizacijos savo pačių įranga ir savo transliacijoms, dėl jų išimtinai dokumentinio pobūdžio tokius įrašus gali būti leidžiama išsaugoti oficialiuose archyvuose;
- 3) transliacijų atgaminimą socialinėse institucijose, tokiose kaip ligoninės ar kalėjimai nekomerciniais tikslais, su sąlyga, kad teisių turėtojai gautų teisingą kompensaciją;
- 4) naudojimą vien iliustracijos tikslais mokomajame arba mokslo tiriamajame darbe, jeigu

⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 01/29/EB dėl kai kurių autorių teisių ir gretutinių teisių aspektų informacinėje visuomenėje.

- nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai tai padaryti neįmanoma, ir tiek, kiek tai pateisina nekomerciniai tikslai;
- 5) naudojimą žmonių su negalia naudai ir šis naudojimas yra tiesiogiai susijęs su šia negalia, yra nekomercinio pobūdžio ir tokio masto, kurį pateisina atitinkama negalia;
 - 6) naudojimą visuomenės saugumo tikslais arba siekiant užtikrinti tinkamą administracijos, parlamento ar teismo procesinių veiksmų atlikimą ar pranešimą apie juos.⁵⁵

Kadangi šių nuostatų įtvirtinimas nacionaliniuose ES valstybių narių įstatymuose yra galimas, bet neprivalomas, diskutuotinu lieka klausimas, kiek intelektinės nuosavybės teisinis reglamentavimas elektroninėje erdvėje užtikrina visuomenei ir elektroninėje erdvėje tas teises, kurios fizinėje erdvėje tradiciškai buvo įtvirtintos kaip „sąžiningo naudojimo“ teisės.

Beveik visi šiame darbe paminėti tarptautinių ir ES teisės aktų norminės nuostatos yra įgyvendintos Lietuvos teisės sistemoje.

Atsižvelgiant į intelektinės nuosavybės sklaidą elektroninėje erdvėje, naujojo Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 74 ir 75 straipsniuose įtvirtintos normos, reglamentuojančios techninių intelektinės nuosavybės objektų apsaugos priemonių naudojimą. Baudžiamojo pobūdžio teisinės pasekmės už informacijos apie autorių ir gretutinių teisių sunaikinimą komerciniais tikslais be autoriaus sutikimo ir tyčinį techninių apsaugos priemonių pašalinimą numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 193 - 194 str. (įsigaliojo nuo 2000 m. spalio mėn. 25 d.).⁵⁶

Akivaizdu, kad intelektinė nuosavybė elektroninėje erdvėje tampa itin pažeidžiama, todėl tiek nagrinėtuose tarptautiniuose teisės aktuose, tiek ES direktyvose įtvirtinta nuostata, kad intelektinės nuosavybės apsaugai elektroninėje erdvėje autoriaus iniciatyva gali būti taikomos ir techninės apsaugos priemonės. Teisinėje literatūroje taip pat pabrėžiama, kad techninės apsaugos priemonės galima laikyti nauju intelektinės nuosavybės apsaugos modeliu greta teisinių modelių.⁵⁷

Techninės apsaugos priemonės elektroninėje erdvėje bendrąja prasme yra programos kodas, nustatantis skaitmenine forma išreikštos intelektinės nuosavybės naudojimo ribas.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 142, 308, 321(2) straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 142(1), 142(2), 142(3) įstatymas. 5 str. // Valstybės žinios 2000 Nr. 38-1045.

⁵⁷ Hugenholtz, P.B. Code as Code, or the End of Intellectual Property as We Know It.// www.ivir.nl/Publicaties/MAASTRIC.DOC ; prisijungimo data: 2006-09-19.

Priklausomai nuo atliekamų funkcijų, techninės apsaugos priemonės gali būti skirstomos į kelias kategorijas⁵⁸:

- 1) sistemos, sąlygojančios ir apribojančios prieigą prie saugomos informacijos (*conditional access systems*). Tai – techninės priemonės, kuriomis kontroliuojamas tam tikro elektroninio turinio peržiūrėjimas. Pvz., naudotis konkrečia duomenų baze galima tik turint prisijungimui reikalingą slaptažodį.
- 2) Techninės priemonės, skirtos tam tikrų informacinių produktų neteisėto kopijavimo arba kitokio nesankcionuoto naudojimo prevencijai. Pvz., pasiekti informaciją elektroninėje erdvėje leidžiama tik registruotiems vartotojams; elektroninis turinys kriptografijos metodu apsaugomas nuo kopijavimo, spausdinimo.
- 3) Techninės priemonės, skirtos identifikuoti autorių teisių saugomiems kūriniais ir sekti autorių teisių turėtojus. Pavyzdžiui, nepanaikinami skaitmeniai kodai yra įrašomi į autorių teisėmis saugomus kūrinius. Kode fiksuojami duomenys apie kūrinio autorių ar gretutinės teisės turėtoją, kilmės šalį, pirmo viešo paskelbimo datą ir kt. ES direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo 7 straipsnyje šie duomenys įvardijami kaip "informacija apie teisių valdymą". Informacija apie teisių valdymą - tai bet kokia teisių turėtojų teikiama informacija, identifikuojanti kūrinį ar kitą objektą, autorių ar kokį kitą teisių turėtoją, arba informaciją apie kūrinio ar kito objekto naudojimo nuostatus ir sąlygas bei kokius nors numerius ar kodus, žyminčius tokią informaciją. Šios informacijos pašalinimas laikomas neteisėtu veiksmu.⁵⁹
- 4) Techninės priemonės, kurių tikslas užtikrinti tam tikro kūrinio vientisumą ir identiškumą. Siekiant šio tikslo, elektroniniai dokumentai yra pažymimi elektroniniais parašais, elektroniniais vandens ženklais ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad tradiciniame intelektinės nuosavybės teisinio reglamentavimo modelyje, neakcentuojama, kad intelektinei nuosavybei elektroninėje erdvėje reglamentuoti reikalingi kokybiškai nauji ir kitokie nei tradiciniai teisinio reglamentavimo

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB 2001 m. gegužės 22 d. dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. Oficialusis leidinys L 167 , 22/06/2001 p. 0010 – 0019.

mechanizmai. Todėl akivaizdu, kad autorių teisės ir gretutinės teisės išlieka pagrindiniu elektroninio turinio apsaugos mechanizmu.

Techninės priemonės laikomos pagalbiniu, tačiau nesavarankišku intelektinės nuosavybės apsaugos elektroninėje erdvėje instrumentu. Manoma, kad jis turi būti pastiprintas teisiniais apsaugos mechanizmais.

*ALTERNATYVŪS POŽIŪRIAI Į INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS REGLAMENTAVIMĄ
ELEKTONINĖJE ERDVĖJE*

Mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar tiesioginis tradicinių autorių teises reglamentuojančių modelių perkėlimas intelektualinės nuosavybės reglamentavimui elektroninėje erdvėje, traktuojant elektroninę erdvę ne kaip ypatingą, unikalią ir savitą terpę, reikalaujančią taikyti kitokius intelektualinės nuosavybės reglamentavimo modelius, praktiškai pasiteisina. Svarstoma, ar taikant intelektualinės apsaugos teisinį mechanizmą elektroninėje erdvėje išlaikomi esminiai autorių teisių principai. Taip pat keliamas klausimas, ar elektroninėje erdvėje autorių teisių apimtis nėra per daug išplečiama. Ar kartu su teisinėmis apsaugos priemonėmis taikant dar ir techninės apsaugos priemones nėra pažeidžiamas balansas tarp teisių turėtojų ir visuomenės, o tuo pačiu ir intelektualinės nuosavybės apsaugos proporcingumo principas? Ar naujasis intelektualinės nuosavybės apsaugos režimas suderinamas su vienu iš esminių autorių teisių apsaugos tikslų – skatinti žinių ir informacijos sklaidą visuomenėje, mainais autoriams suteikiant ribotos trukmės išimtinės teises? Šie probleminiai klausimai įtakojo alternatyvių požiūrių į intelektualinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje susiformavimą.

Esama skirtingų požiūrių į intelektualinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje. Šie požiūriai varijuoja nuo kraštutinumo, kad intelektualinė nuosavybė elektroninėje erdvėje neturėtų būti saugoma, iki požiūrio, kad intelektualinė nuosavybė internete tampa labai pažeidžiama, todėl reikia garantuoti griežtą jos apsaugą. Šioje požiūrių į intelektualinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje įvairovėje, galima išskirti keletą svarbiausių krypčių.⁶⁰

- 1) Požiūris, kad “informacija nori būti laisva” (toliau šitame darbe minėtoji paradigma vadinama “autorių teisių anarchizmu” (*copyright anarchism*)). Šios pozicijos apologetai tvirtina, kad elektroninėje erdvėje autoriams nereikia suteikti jokių išimtinių teisių į intelektualinę nuosavybę. Tai reiškia, kad visi intelektualinės kūrybos rezultatai, kurie viešai paskelbiami elektroninėje erdvėje, tampa laisvai prieinami be jokių teisinių, techninių ar ekonominių apribojimų.

⁶⁰ Rose, L. Is Copyright Dead on the Net?//WIRED. Nov. 1993, P. 112. <http://www.hotwired.com/wired/1.5/departments/ideas.fortes/copyright.on.net.htm> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

- 2) Autoriaus moralinių teisių požiūris (*Right of Attribution*). Manoma, kad elektroninėje erdvėje turi būti apsaugomos tik autoriaus moralinės teisės,⁶¹ bet ne turtinės teisės. Teigiama, kad intelektinė nuosavybė turi būti laisvai prieinama be jokio atlygio autoriui.
- 3) Riboto naudojimosi teisių požiūris (*Limited Use Rights*). Šio požiūrio šalininkai teigia, jog elektroninėje erdvėje turi būti ginamos tiek turtinės, tiek neturtinės autorių teisės, tačiau šios teisės neturi būti suabsoliutinamos. Turi būti numatomos autorių teisių išimtys, pvz. kaip “sąžiningo naudojimosi” doktrinoje.
- 4) Požiūris, kad intelektinės nuosavybės ir autorių teisių apsauga elektroninėje erdvėje turi būti griežtai reglamentuota ir stipri (*Strong Intellectual Property Regimes*).

Šioje darbo dalyje aptarsime ir palyginsime tris alternatyvius požiūrius į intelektinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje, atskleisime šių teorijų prielaidas ir pateiksime alternatyvaus intelektinės nuosavybės reglamentavimo pavyzdžių.

⁶¹ Autoriaus moralinių teisių sampratą apibrėžia Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos 6 *bis* straipsnis.

Autorių teisių anarchizmas

Autorių teisių anarchizmo šalininkai tradicinės intelektinės nuosavybės sampratos atžvilgiu laikosi skeptiško požiūrio. Jų manymu, didžioji dalis elektroninėje erdvėje viešai paskelbiamos informacijos turi būti prieinama visuomenei be jokių apribojimų. Gerai žinomas J.Barlow šūkis “Informacija nori būti laisva” reiškia, kad intelektinei nuosavybei patekus į elektroninę terpę, jos naudojimo kontrolė tampa veik neįmanoma.⁶²

Autorių teisių anarchizmo paradigma grindžiama keletu esminių prielaidų:

- 1) elektroninės erdvės prigimtis yra specifiška,
- 2) informacija elektroninėje erdvėje reiškiasi specifiskai,
- 3) laisva informacijos cirkuliacija yra esminga inovacijų ir kūrybiškumo skatinimui.

Toliau išsamiau aptarsime prielaidas, kuriomis remiasi autorių teisių anarchizmas.

Elektroninė erdvė ypatinga tuo, kad ji yra “realybė pati sau”;⁶³ interneto prigimtis yra amorfiška, todėl jis negali būti kontroliuojamas. Taria, kad informacija jame gali skliti visomis kryptimis, kadangi informacijos kanalai jame išsidėstę ne hierarchiškai, o horizontaliai. Teigiama, kad būdas, kuriuo informacija reiškiasi elektroninėje erdvėje pakerta vieną iš svarbiausių intelektinės nuosavybės principų – idėjos ir jos išraiškos perskyrą. Kadangi informacija elektroninėje erdvėje yra išreiškia skaitmeniniu būdu, t.y. idėja praranda savo materialiąją formą, šio principo taikymas elektroninėje erdveje tampa neįmanomas. Kadangi fiziškai itin keblu kontroliuoti intelektinės nuosavybės panaudojimą internete, J.Barlow siūlo radikalų sprendimą – tradicinė intelektinės nuosavybės samprata yra atgyvenusi ir netinkama intelektinės nuosavybės reglamentavimui elektroninėje erdvėje.

Informacija, J.Barlow manymu, pasižymi ypatingomis savybėmis, kurios sąlygoja, kad informacija negali tapti nuosavybės objektu:

- Informacija yra veikla. Tai reiškia, kad ji ne daiktas, o socialinės interakcijos būdas. Kaip tokia, informacija gali būti patiriama komunikacijos procese, o ne valdoma kaip

⁶² Barlow, J.P. The Economy of Ideas: A Framework for Patents and Copyrights in the Digital Age. (Everything you know about intellectual property is wrong.)//WIRED. 2004, Vol. 2, Nr.3.

⁶³D’Orso, M. Challenges to Intellectual Property on Internet. // Networks & Society. 1996, December Nr. 9// <http://www.cs.georgetown.edu/~denning/cosc450/papers/dorso.html> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

nuosavybės teisių objektas. Toks paradoksalus požiūris reiškia, kad informaciją J.Barlow traktuoja kaip viešą ir privačią tuo pat metu.⁶⁴

- Informacija yra gyvybės forma. Informacija kaip gyvybės formas yra kintanti, “ji nori būti laisva”.
- Informacija yra santykis. J.Barlow manymu, informacijos vertę kuria jos sklaida. Kuo labiau žinoma informacija, tuo didesnę vertę ji turi.

J. Barlow pabrėžia, kad elektroninėje erdvėje susiformavo nauja kultūrinė ir socialinė aplinka, sudaranti itin palankias sąlygas kūrybiškumui ir inovacijoms. Visgi J.Barlow pripažįsta, kad kūrybiškumo skatinimui reikalinga bent minimali apsauga. Tačiau, jo įsitikinimu, informacijos elektroninėje erdvėje reglamentavimas turėtų būti grindžiamas veikiau socialinėmis, o ne griežtomis teisinėmis taisyklėmis. Socialinės taisyklės, elektroninėje erdvėje susiformuojančios sąveikos tarp informacijos turėtojo ir jos naudotojo procese, turėtų būti papildytos techninėmis apsaugos priemonėmis – kriptografija. Iš to seka, kad elektroninėje erdvėje nepakanka socialinių – etinių taisyklių; papildomą intelektinės nuosavybės apsaugą turi garantuoti techninės priemonės.⁶⁵

Autorių teisių anarchizmo paradigma yra kritikuotina. Pirma, ji kritikuotina dėl psychologizmu paremto požiūrio į informaciją. Antra, kritikuotinas požiūris į elektroninę erdvę kaip terpę, kuri nepaklūsta jokiai kontrolei, išskyrus tai, kuri susiklosto ir įsitvirtina interakcijos elektroninėje erdvėje procese kaip socialiniai papročiai ir etinės elgesio normos. Kadangi papročiams ir normoms yra paklūstama laisva valia, jos nėra teisiškai privalomos. Šį požiūrį kritikavo ir L.Lessig, kurio manymu, nors interneto architektūra buvo sukurta su tikslu skatinti kūrybiškumą ir laisvą informacijos sklaidą, pastaruoju metu ši elektroninės erdvės architektūra transformuojama taip, kad kuo labiau apribotų intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje pažeidimus. L.Lessig daro išvadą, jog elektroninėje erdvėje intelektinės nuosavybės reglamentuojamo įrankiu tampa ne teisė, o programinis kodas.⁶⁶ Trečia, kadangi, autorių teisių anarchizmo teorijoje intelektinė kūryba laikoma socialiniu, o ne individualiu produktu,

⁶⁴ Aoki, K. Notes Toward Cultural Geography of Authorship.//Stanford Law Review. 1996, Nr. 48. P. 1309.

⁶⁵ Intelektinės nuosavybės apsaugai taikomų techninių apsaugos priemonių paskirtį ir rūšis išsamiau aprašėme antrame darbo skyriuje.

⁶⁶ Lessig, L.Code and Other Laws of Cyberspace. – New York, 1999.

Taip pat žr. Lessig, L. The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World. - Random House, 2001.

neatsižvelgiama į ekonominio atlygio intelektualinio produkto kūrėjams užtikrinimą. Nors atlygis kūrėjams nėra laikomas svarbiausiu kriterijumi, skatinančiu iniciatyvą ir kūrybiškumą, jo reikšmės negalima nuvertinti.⁶⁷

Nepaisant kritikos, autorių teisių anarchizmas nėra vien tik negatyvus požiūris į intelektinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje. Ši paradigma išryškina problemas, su kuriomis gali susidurti teisinis reglamentavimas elektroninėje erdvėje. Autorių teisių anarchizmo šalininkai iškelia idėją, kad siekiant nustatyti tinkamą ir veiksmingą intelektinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje, pirmiausia reikia pasiekti socialinį konsensą dėl teisinio reglamentavimo modelių. Šis socialinis konsensusas laikui bėgant gali būti įtvirtintas teisės normomis.

⁶⁷ Kiskis, M., Petrauskas, R. Lessig's Implications for Intellectual Property Law and Beyond Them//International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol.19, Nr.3. P. 306.

Užtvarų teorija

Užtvarų teoriją galima laikyti tarpine pozicija tarp teorijų, teigiančių, jog turi būti atsisakyta intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje reglamentavimo ir požiūrių, kad intelektinę nuosavybę internete galima reglamentuoti taikant tradicinius intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelius.

Užtvarų paradigma remiasi teorine prielaida, kad intelektinės nuosavybės teisinio reglamentavimo modelius būtina diferencijuoti, atsižvelgiant į terpę, kurioje reiškiasi intelektinė nuosavybė. T.y., pirmiausia reikia įvertinti ar intelektinės kūrybos rezultatai cirkuliuoja fizinėje ar elektroninėje erdvėje. Skirtingoje aplinkoje reikalingas kitoks, aplinkos specifikai adaptuotas teisinis reglamentavimas.

Užtvarų teorijoje laikomasi požiūrio, kad nuosavybės teisės gali įgyti skirtingas formas. Pabrėžiama, kad esama bent dviejų intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelių: statiško ir dinamiško.⁶⁸ Statiškas intelektinės nuosavybės teisinio reglamentavimo modelis – tai jau nusistovėję ir praktikoje pasiteisinę normos, kuriomis grindžiama efektyvi autorių teisių apsauga fiziniame pasaulyje. Tuo tarpu intelektinės nuosavybės reglamentavimo normos ir principai elektroninėje erdvėje dar nėra nusistovėję, kadangi ši terpė yra vis dar besivystanti, dinamiška ir kintanti.

E. Mackaay teigimu, istoriškai tam tikros teisės susikurdavo kaip “užtvarai”, t.y. tam tikri apribojimai.⁶⁹ Jei šie užtvarai pasirodydavo esą veiksmingi, jie būdavo įtvirtinami kaip tinkami teisių reglamentavimo modeliai. Šiandien akivaizdu, kad spartus informacinių technologijų vystymasis tradicinius intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelius padarė neveiksmingais elektroninėje erdvėje. Tačiau dėl išaugusios intelektinės nuosavybės svarbos žinių visuomenėje, dar labiau išaugo poreikis ją tinkamai teisiškai apsaugoti.

Užtvaro teorijos atstovų manymu, nauji veiksmingai intelektinės nuosavybės apsaugai elektroninėje erdvėje pritaikyti teisiniai “užtvarai” dar turi būti sukurti. Kadangi intelektinės nuosavybės apsauga pirmiausia yra suinteresuoti jos kūrėjai, jiems paliekama iniciatyva atrasti efektyvius intelektinės nuosavybės apsaugos mechanizmus.

⁶⁸ Mackaay, E. The Economics of Emergent Property Right on the Internet. // The Future of Copyright in a Digital Environment. – Hague, 1996, P. 14.

⁶⁹ Ten pat, P.16 – 17.

Kaip teigia, E.Mackay, intelektinės nuosavybės kūrėjai kuria naujus teisinės apsaugos užtvarus kaip “eksperimentines teises”. Šių eksperimentinių teisių sukūrimo procesą reguliuoja ne tik asmeninė intelektinės nuosavybės turėtojų iniciatyva, bet ir rinkos mechanizmas. Nauji “užtvapai” bus kuriami tik tose srityse, kur gaunama ekonominė nauda padengia arba yra didesnė už intelektualinio produkto sukūrimui reikalingus kaštus. Taigi, toks decentralizuotas užtvapų kūrimo procesas⁷⁰ garantuoja, kad naujos intelektinės nuosavybės internete reglamentavimo technikos ne tik geriausiai atlieps intelektinės nuosavybės kūrėjų teisių apsaugos poreikiams, bet taip pat bus veiksmingos rinkos sąlygomis. Įstatymų leidėjo vaidmuo šiame procese yra užtikrinti, kad reglamentavimo modeliai, kurie pasitvirtino kaip veiksmingiausi, būtų įtvirtinti kaip visiems privalomos teisės normos.

Apibendrinant galima teigti, jog užtvapų teorija pripažįsta, jog elektroninė erdvė yra specifinė dinamiška terpė, kurioje tradiciniais autorių teisių apsaugos reglamentavimo modeliai yra nepakankami. Intelektinės nuosavybės apsauga turi būti pačių kūrėjų iniciatyva. Autoriai, nepažeisdami ir pasiremdami galiojančiomis teisės normomis ir principais, yra laisvi kurti individualiai tinkamus intelektinės nuosavybės apsaugos ir reglamentavimo modelius.

Galima sakyti, kad tam tikri intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje užtvapai jau yra sukurti, o kai kurie iš jų jau ir įtvirtinti teisės aktuose (pvz., techninės intelektinės nuosavybės apsaugos priemonės, nagrinėtos antrame šio darbo skyriuje). Intelektinės nuosavybės reglamentavimas elektroninėje erdvėje galimas techninėmis priemonėmis, taikant specifinius verslo modelius ir sutarčių teisės principus. Antrojoje darbo dalyje trumpai aptarėme technologinių priemonių taikymą intelektinės nuosavybės apsaugai internete ir šio taikymo reglamentavimą. Šioje darbo dalyje analizuosime vieną iš galimų sutarčių teisės taikymo pavyzdžių intelektinės nuosavybės reglamentavimui elektroninėje erdvėje, vadinamuosius *click – wrap* susitarimus.

Click – wrap susitarimas yra apibrėžiamas kaip susitarimas, sudarytas išimtinai elektroninėje erdvėje, ir nustatantis šalių teises ir pareigas.⁷¹ Šis susitarimas reikalauja kompiuterio pelės ar analogiško įtaiso spustelėjimo ant kompiuterio ekrane esančio paveiksluko ar virtualaus mygtuko, taip išreiškiant šalies sutikimą su pateiktomis sutarties sąlygomis.

⁷⁰ Mackaay, E. Intellectual Property and the Internet: The Share of Sharing. P. 139. // Elkin-Koren, N., Netanel, N.W. (eds.). The Commodification of Information. – Great Britain, 2000. P. 133 – 146.

⁷¹ Buono, F.M., Friedman, J.A. Maximizing the Enforceability of Click – Wrap Agreements.//Technological Law and Policy. 1999, Vol. 4, Nr.3.

Prielaidas taikyti intelektinės nuosavybės apsaugai elektroninėje erdvėje ananalogiško pobūdžio susitarimus kaip *click – wrap* susitarimai, sudaro pati interneto prigimtis, kadangi interneto terpė savo pobūdžiu yra tekstuali ir interaktyvi.⁷²

Skiriamos dvi *click – wrap* susitarimų rūšys:⁷³

- 1) Paspausti ant paveiksluko ar mygtuko (*Icon Clicking*). Šiuo atveju šalis, siekianti išreikšti savo sutikimą su siūlomomis sąlygomis, paspaudžia ant paveiksluko, kuriame parašyta “Aš sutinku” ar analogiški žodžiai, reiškiantys pritarimą siūlomoms sutarties sąlygoms.
- 2) Įrašyti ir paspausti (*Type and Click*). Šalis, išreiškia savo pritarimą siūlomoms sutarties sąlygoms įrašydama į tam skirtą laukelį žodžius “Aš sutinku” arba analogiškus žodžius, išreiškiančius sutikimą, ir paspaudžia virtualų mygtuką, tokiu būdu pažymėdama, jog sutinka su pateiktomis sąlygomis.

Abiem atvejais laikoma, kad vartotojas taip “pasirašydamas” išreiškė savo valią ir sutikimą su pasiūlytomis sutarties sąlygomis. Elektroninis turinys ar paslaugos nėra prieinami, kol šalis pozityviu savo veiksmu - virtualiu aktyvaus lango paspaudimu - neišreiškia sutikimo su jam pateiktomis sutarties sąlygomis.

Elektroninėje erdvėje *click – wrap* susitarimai gali būti naudojami:

- 1) Nustatant pagrindines programinės įrangos, muzikos kūrinio ar kito kūrinio atsisiuontimo iš interneto sąlygas.
- 2) Įtvirtinant bendrąsias paslaugų sąlygas ir terminus internete, pvz., nurodomos taisyklės, kurioms naudotojas turi pritarti, siekdamas įgyti teisės susipažinti su tam tikru turiniu internete.
- 3) Nustatant prekių ar paslaugų įsigyjimo internete sąlygas.

Click - wrap susitarimas yra elektroninės formos kontraktas, kuriame pardavėjas ar paslaugos teikėjas pateikia standartines sutarties sąlygas. Kadangi elektroninėje erdvėje tarp šalių gali užsimegzti be galo daug teisinių – komercinių santykių, virtualiai yra neįmanoma ir neefektyvu su kiekvienu naudotoju individualiai derėtis dėl sutarties sąlygų. Todėl *click – wrap*

⁷² Hugenholtz, P.B. Code as Code, or the End of Intellectual Property as We Know It// www.ivir.nl/Publicaties/MAASTRIC.DOC ; prisijungimo data: 2006-09-19.

⁷³ Grossman, M., Hift, A.K., Rothman, R. Click – Wrap Agreements – Enforeacble Contracts or Wasted Words?// http://www.becker-poliakoff.com/publications/article_archive/click_wrap.htm ; prisijungimo data: 2006-10-15.

ar analogiškų susitarimų pasirinkimas kaip analogo tradiciniams fizinėje erdvėje sudaromiems susitarimams, leidžia išvengti nepagrįstai didelių kaštų, kuriuos galėtų patirti šalys, jei įsitrauktų į individualias derybas dėl sutarties sąlygų. Taigi, manoma, kad *online* sudaromi *click – wrap* susitarimai, pakeičia įprastus susitarimus. Taip pat manoma, kad nepriklausomai nuo *click – wrap* susitarimų elektroninio pobūdžio, jiems gali būti taikomos teisės normos, susitariančioms šalims užtikrinančios įprastoje aplinkoje sudaromų susitarimų teisinį privalomumą.

Nors *click – wrap* susitarimų naudojimo ir teisinės galios pripažinimas pasauliniu mastu dar nėra aiškiai sureguliuotas ir vis dar lieka atviru klausimu, bent jau JAV, Kanadoje, Italijoje, Ispanijoje, Olandijoje, Honk Konge ir Skandinavijos šalyse *click – wrap* susitarimai pripažįstami standartinė skaitmeninių produktų, ypač programinės įrangos, platinimo internete priemone.⁷⁴

Remiantis JAV teismų praktika, galima apibrėžti kriterijus, kuriems esant, *click – wrap* susitarimus galima laikyti teisiškai galiojančiais. Pirmasis JAV federalinio teismo sprendimas, kuriame nagrinėjami *click – wrap* susitarimai, buvo paskelbtas byloje *Hotmail Corp. v. Van Money Pie, Inc., et al.*⁷⁵ Šioje byloje teismas nusprendė, kad *click – wrap* susitarimas turi teisinę galią jos šalims ir turi būti įgyvendintas priverstine tvarka, kadangi *Hotmail* pašto dėžutės naudotojas, pažeisdamas sudaryto susitarimo sąlygas, masiškai siuntinėjo komercinio pobūdžio neprašytus elektroninius pranešimus (*spam*). Nors bendrosios *Hotmail* paslaugos teikimo sąlygos buvo patalpintos nuorodoje, esančioje tinklalapio apačioje, teismas nusprendė, kad pašto dėžučių naudotojai turėjo galimybę susipažinti su pateiktomis paslaugos teikimo sąlygomis prieš jas priimdami, kadangi aktyvus langas su užrašais “Aš sutinku” ir “Aš nesutinku” *Hotmail* tinklalapyje buvo patalpintas iškart po nuoroda, vedančią į tinklalapį su paslaugos teikimo sąlygomis. Kadangi paslauga (elektroninės pašto dėžutės sukūrimas) buvo galima naudotis, tik po to, kai naudotojas paspaudė aktyvų langą su užrašu “Aš sutinku” ir taip išreiškė sutikimą su pateiktomis paslaugos teikimo sąlygomis, teismo sprendimu, šio lango paspaudimas buvo pakankamas faktas, parodantis, naudotojo valią būti įsipareigojusiui tokiomis sutarties sąlygomis.⁷⁶ Taigi, atsižvelgiant į teismo sprendimą šioje byloje, tam, kad *click – wrap* susitarimas teisiškai įpareigotų šalis laikytis jame nurodytų teisių ir pareigų, paslaugos teikimo sąlygos nebūtinai turi

⁷⁴ Civilka, M. *Click – wrap* susitarimai – teisinis pripažinimas, teisinė galia. // <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=92881&FID=269858> ; prisijungimo data: 2006-10-15.

⁷⁵ *Hotmail Corp. v. Van Money Pie, Inc.* 1998 U.S. Dist. LEXIS 10729, 47 U.S.P.Q.2d (BNA) 1020 (N.D. Cal. 1998). // <http://gozips.uakron.edu/~dratler/2006cyberlaw/materials/hotmail.htm> ; prisijungimo data: 2006-10-15.

⁷⁶ Samson, M.H. *Click – Wrap Agreement Held Enforceable.* // <http://philipnsizer.com/artnew27.htm> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

būti patalpintos tame pačiame tinklalapyje, kuriame naudotojas turi aktyviu veiksmu išreikšti pritarimą. Tačiau būtina, kad naudotojui būtų sudaryta tinkama galimybė su šiomis sąlygomis susipažinti prieš išreiškiant sutikimą.

Paskutinė JAV teismo sprendta byla, susijusi su *click – wrap* susitarimų teisiniu pripažinimu, yra *Caspi vs. Microsoft Network, L.L.C.*⁷⁷ Šioje byloje ieškovas, norėdamas užsisakyti kompanijos *Microsoft online* teikiamas paslaugas, buvo priverstas peržiūrėti daugelį kompiuterio langų su skirtinga siūlomos sutarties informacija, įskaitant ir informaciją, kad užsisakius šią paslaugą, naudotojui bus suteikta galimybė dalyvauti pasirinktuose virtualiuose forumuose. Potencialūs tinklalapio nariai, turėjo galimybę pritari pateiktoms paslaugos teikimo sąlygoms, paspaudę aktyvų mygtuką “Aš sutinku” arba “Aš nesutinku”, priklausomai nuo to, ar jie norėjo būti įsipareigoję pagal pateiktas sąlygas. Teismas atsisakė pripažinti, kad virtualių forumų pasirinkimo sąlyga ieškovo teisiškai neįpareigojo, remiantis tuo, kad jeigu tai būtų pripažinta, visos susitarimo sąlygos turėtų būti pripažintos negaliojančiomis, kadangi sutarties sąlygos naudotojui buvo pateiktos tuo pačiu būdu, nebuvo netikėtos ar neprieinamos. *Caspi* byloje teismas pirmą kartą tiesiogiai analizavo elektronėje erdvėje sudarytą kontraktą teisine galia. Šiai analizei jis taikė ir bylą sprendė pagal tradicines sutarčių teisės normas.⁷⁸

Galima apibendrinti, kad *click – wrap* susitarimai gali būti laikomi teisiškai įpareigojančiais, jeigu jei atitinka šias sąlygas:

- 1) Sutarties sąlygos ir terminai aiškiai pateikti potencialiam pirkėjui. Pirkėjui turi būti aiškiai pranešta, kad tai yra sutarties sąlygos, kurioms pritarus jis bus teisiškai įsipareigojęs.
- 2) Sudarytas lengvas ir tiesioginis priėjimas prie sutarties sąlygų. Priėjimas prie sutarties sąlygų neturi būti technologiškai ar kitaip apsunkintas.
- 3) Aiškiai reikalaujama išreikšti pirkėjo valią dėl pateiktų sutarties sąlygų aktyviu veiksmu – paspaudžiant grafinį paveikslėlį arba įrašant tekstą ir paspausti mygtuką.
- 4) Nesuteikiama galimybė naudotis paslauga tol, kol pirkėjas aiškiai neišreiškė savo pritarimo pateiktoms sutarties sąlygoms.

⁷⁷ *Caspi, et al. v. The Microsoft Network, L.L.C., et al.* 1999 WL 462175, 323 N.J. Super. 118, 732 A.2d 528 (N.J. App. Div., July 2, 1999).// http://gsulaw.gsu.edu/lawand/papers/su03/darden_thorpe/732%20A.2d%20528.html ; prisijungimo data: 2006-10-15.

⁷⁸ Grossman, M., Hift, A.K., Rothman, R. *Click – Wrap Agreements – Enforeacble Contracts or Wasted Words?*// http://www.becker-poliakoff.com/publications/article_archive/click_wrap.htm ; prisijungimo data: 2006-10-15.

- 5) Sudaroma galimybė identifikuoti susitariančių šalių tapatybę. Įgyvendinant šį tikslą, gali pasitarnauti privalomas sutarties sąlygoms pritariančios šalies elektroninis parašas ar kiti identifikaciniai duomenys.

Lietuvos Respublikos įstatymai neužkerta kelio *click-wrap* susitarimų sudarymui dėl jų elektroninės formos. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.71 straipniu⁷⁹, sandoris, kuriam įstatymai nenustato konkrečios formos, laikomas sudarytu, jeigu iš asmens elgesio aiški jo valia sudaryti sandorį. Taigi, bendroji taisyklė yra tokia, kad šalių valia gali būti išreikšta ir elektroniniu būdu, kaip kad *click-wrap* susitarimų atveju.

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.185 straipsnio nuostatas, *click-wrap* susitarimus reikėtų priskirti prie sutarčių, sudaromų pagal standartines sąlygas. Kodekse įtvirtinta, jog standartinėmis laikomos tos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis iš anksto nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse.

Click-wrap susitarimų teisinės galios ir vartotojų interesų apsaugos prasme itin reikšminga LR CK 6.185 straipsnio 2 dalies nuostata, įtvirtinanti, kad standartinės sąlygos vartotojui yra privalomos tik tuo atveju, jei jam buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti.

Click-wrap susitarimų teisiniam reglamentavimui svarbi ir LR CK 6.186 straipsnio nuostata dėl netikėtų (siurprizinių) sutarčių standartinių sąlygų negaliojimo, dar kitaip vadinama „raudonosios rankos taisykle“. Nustatyta, kad netikėtos (siurprizinės) sutarčių standartinės sąlygos yra tokios, kurių kita šalis negalėjo protingai tikėtis būsiant sutartyje. Ši LR civilinio kodekso nuostata atkartoja UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principus (2.20 straipsnis).⁸⁰ LR CK įtvirtinta nuostata, kad sąlygos, kurios lyginant su standartinėmis sutarties sąlygomis gali būti laikomos siurprizinėmis, sudarant komercines sutartis turėtų būti išskirtos atkirai, pabrėžtos ir pan.

Vartotojų apsaugos požiūriu itin svarbi nuostata yra įtvirtinta LR CK 6.186 straipsnio 3 dalyje. Ja remiantis, prie sutarties prisijungusi šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jei standartinės sąlygos nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš šalies paprastai tokios

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios.2000, Nr. 74-2262.

⁸⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 1994. // <http://www.unidroit.org/english/principles/contents.htm> ; prisijungimo data : 2006-09-17.

rūšies sutarčių suteikiamas teisės galimybes, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams.

Apibendrinant išdėstyta, galima teigti, kad *click – wrap* susitarimų ir kitų elektronine forma sudaromų sutarčių teisiniam pripažinimui Lietuvoje jau yra sukurtas gana lankstus įstatyminis pagrindas. Kai kuriuos reguliavimo trūkumus padės spręsti šioje srityje dar tik besiformuojanti teismų praktika.

“Kūrybinės bendrumos” ir “Atvirojo kodo” judėjimas

Literatūroje pabrėžiama, kad Atvirojo kodo judėjimas atsirado kaip reakcija į vis didesnę programinės įrangos, kuri saugoma autorių teisių, komercializacijos mastą.⁸¹ Kūrybinių bendrumų judėjimas kilo vėliau, kuomet audio-vizualinis turinys ėmė sparčiai plisti elektroninėje erdvėje. Nepaisant to, tiek Atvirojo kodo, tiek Kūrybinių bendrumų judėjimai remiasi laikosi panašių nuostatų dėl intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje. Nors Atvirojo kodo judėjimo iniciatorius R. Stallman laikosi požiūrio, jog pirminis šio judėjimo tikslas yra etinis, o Kūrybinių bendrumų atstovai pabrėžia, jog intelektinei nuosavybei elektroninėje erdvėje taikomos licenzijos pirmiausia turi būti interpretuojama kaip viešojo sutartis, o ne teisiniai dokumentai, nekelia abejonių, kad šios licenzijos turi teisinių implikacijų intelektinės nuosavybės reglamentavimui elektroninėje erdvėje.

Teisėje licencija suprantama kaip dokumentas, sandoris ar susitarimas, kuriuo viena šalis (nuosavybės teisių turėtoja) turėdama tikslą gauti komercinės naudos, suteikia kitai šaliai leidimą ar teisę tam tikru būdu naudoti pirmajai šaliai priklausantį nuosavybės objektą. Paprastai licencijoje yra nustatomi apribojimai leistinam nuosavybės objekto naudojimui, nustatant pvz., naudojimo terminus, teritoriją ir kt.

Kalbant apie Atviro kodo licenzijas, tikslinga išanalizuoti Atviro kodo apibrėžimą, kadangi visų Atviro kodo licenzijų sąlygos turi atitikti Atviro kodo apibrėžime nurodytus kriterijus. Atviro kodo apibrėžimas pabrėžia tris esmines Atviro kodo licenzijomis suteikiamas teises: teisę laisvai platinti, teisę laisvai naudoti kompiuterio programos išeities kodą (*source code*) ir teisę kurti išvestinius kūrinius. Išsamiau, Atviro kodo apibrėžime nurodomi tokie licenzijoms taikomi kriterijai:⁸²

1) *Laisvas platinimas.*

Licenzija neturi uždrausti kam nors perduoti ar perduoti programinės įrangos kaip po programinės įrangos distribucijos dalies, kurią sudaro programos iš kelių skirtingų šaltinių. Licenzija neturi reikalauti honoraro ar kokio kito mokesčio už tokį pardavimą.

2) *Išeitinis kodas.*

⁸¹ McGowan, D. Legal Implications of Open – Source Software. // University of Illinois Law Review. 2001, Nr. 1, P. 271-272.

⁸² Atvirojo Kodo apibrėžimas, versija 1.9.//<http://www.akl.lt/ak/?doc=osd.html> ; prisijungimo data: 2006-10-17.

Programa privalo turėti išveitinį kodą bei turi leisti platinimą išveitiniu kodu, o taip pat sukompiliuota forma. Jei kažkuri dalis neplatinama su išveitiniu kodu, turi būti aiškiai apibrėžtos galimybės įsigyti atvirąjį kodą apmokant ne daugiau nei motyvuotas kopijavimo išlaidas, arba labiau priimtina - atsisiunčiant internetu nemokamai. Išveitinis kodas turi būti pateiktas forma, kuria bet koks programuotojas galėtų jį modifikuoti.

3) *Išvestiniai darbai.*

Licenzija turi leisti atlikti modifikacijas bei kurti išvestinius darbus, o taip pat turi leisti tuos darbus platinti su tokia pat licenzija kaip ir išveitinis kodas.

4) *Autoriaus išeinamojo kodo neliečiamumas.*

Licenzija gali uždrausti platinti modifikuotą išeinamąjį kodą, tiksliai tuo atveju, jei ji leidžia platinti originalų kodą kartu su pataisymų failais, kurie leistų modifikuoti galutinį produktą kompiliacijos metu. Licenzija gali reikalauti, kad modifikuoti produktai turėtų kitokį pavadinimą ar versijos numerį, nei autoriaus originalus produktas.

5) *Jokios diskriminacijos prieš asmenis ar grupes.*

Licenzija neturi diskriminuoti jokio asmens ar asmenų grupės.

6) *Jokių apribojimų panaudojimo sritims.*

Licenzija neturi uždrausti programos naudojimo tam tikroje specifinėje srityje. Pavyzdžiui licenzija negali uždrausti naudoti programos komerciniams tikslams, arba genetinių tyrimų atlikimui.

7) *Licenzijos platinimas.*

Teisės ir pareigos apibrėžtos Atviro kodo licenzijoje, įpareigoja visus, kuriems yra išplatinama programinė įranga ar jos išveitinis kodas. Ši licenzija neturi būti platinama su kokia nors kita papildoma licenzija, kurią būtų privaloma vykdyti arba su ja sutikti.

8) *Licenzija neturi būti specifinė produktui.*

Teisės priskirtos programai, neturi priklausyti nuo to ar ji yra programinio paketo (distribucijos) dalis.

9) *Licenzija neturi riboti kitos programinės įrangos.*

Licenzija neturi riboti programinės įrangos platinamos kartus su licencijuojamomis programomis. Pavyzdžiui, licenzija neturi reikalauti, kad visa programinė įranga platinama toje pačioje laikmenoje privalėtų būti atvirojo kodo.

10) *Licenzija turi būti neutrali technologijų atžvilgiu.*

Nei viena licencijos sąlyga neturi priklausyti nuo individualios technologijos ar naudojamos sąsajos tipo.

Standartiškai komercinė programinė įranga saugoma licenzijomis, kurių paskirtis – apsaugoti programinės įrangos kūrėjo interesus, apibrėžiant galimus ir draudžiamus programinės įrangos naudojimo atvejus. Tuo tarpu Atviro kodo licenzijos nustato minimalius programinės įrangos naudojimo apribojimus. Visose Atviro kodo licenzijose yra numatyta bendra sąlyga, kad programos išeities kodas turi būti laisvai prieinamas ir gali būti modifikuojamas, kuriant išvestinius darbus. Visose licenzijose atsisakoma garantijos, o dauguma licenzijų taip pat riboja šalių atsakomybę.

Priskaičiuojama daugiau nei penkiasdešimt Atviro kodo licenzijų, tačiau galima išskirti tokias pagrindines licenzijų kategorijas:⁸³

- 1) Akademinės licenzijos, sukurtos mokslo institucijose su tikslu platinti jose sukurtą programinę įrangą. Žinomiausia iš tokių licenzijų – Berklio programinės įrangos platinimo licencija (BSD). Ši licenzija nustato, kad programinė įranga gali būti laisvai prieinama ir naudojama bet kokiems tikslams, įskaitant ir komercinės įrangos kaip išvestinio kūrinio sukūrimą ir platinimą.
- 2) Abipusiai įpareigojančios licenzijos (*Reciprocal licenses*). Jos nustato, kad programinė įranga ar kita intelektinė nuosavybė gali būti naudojama bet kokiais tikslais, bet išvestiniai kūriniai turi būti platinami pagal tomis pačiomis licenzijos sąlygomis; taip pat turi būti viešai paskelbtas išvestinio kūrinio išeities kodas. Tokios licenzijos archetipinis pavyzdys yra Bendroji viešoji licencija (*GPL – General Public License*), kurią išsamiau panagrinėsime šiame darbo skyriuje.
- 3) Etaloninės licenzijos. Jų paskirtis – užtikrinti, kad programinės įrangos kūrimo proceso ir dokumentavimo standartas būtų viešai prieinamas visiems.
- 4) Turinio licenzijos, kurių paskirtis – nustatyti naudojimo sąlygas kitokiems nei programinė įranga intelektinės nuosavybės objektams (pvz., muzikos, literatūros ir meno kūriniai). Tokio tipo licenzijų sukūrimą iniciavimu Kūrybinių bendrumų judėjimas.

⁸³ Rosen, L. Open Source Licensing. Software Freedom and Intellectual Property Law. – USA, 2005. P. 69 – 71.

Toliau šiame darbo skyriuje analizuosime Bendrąją viešąją licenziją (toliau tekste – BVL), kuri nuo jos sukūrimo aštuntojo dešimtmečio viduryje ilgainiui buvo išvystyta ir pritaikyta kaip gana universali intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje alternatyva.

BVL licenzijos 2 skyriuje nurodyta, kad leidžiama keisti licenzijuojamos programinės įrangos kopiją ar bet kurią programos dalį ir platinti modifikuotas programos versijas pagal BVL licenzijoje nustatytas sąlygas, jei kiekvienoje pakeistoje programos versijoje nurodoma, kad tai yra pakeista programos versija ir nurodoma pakeitimų atlikimo data. Tai yra vienas iš pagrindinių BVL ir kitų Atviro kodo licenzijų principų, vadinamas “autorius teisių likučiu (*copyleft*)”. “Autorius teisių likučio” principas reiškia, jog autoriui priklauso visos kūrinio teisės, kurias jam garantuoja autorių ir gretutinių teisių įstatymas, tačiau jis laisvanoriškai apriboja šias teises, leisdamas kūrinių naudoti pagal BVL sąlygas.

Kiekvienas išvestinis platinamas arba viešai paskelbiamas kūrinys, kuris bendrai arba dalinai yra sudarytas arba išvestas iš ankstesnės kūrinio versijos, privalo būti pilna apimtimi ir neatlyginamai prieinamas trečiosioms šalims pagal tas pačias BVL licenzijos sąlygas.⁸⁴ Tai yra pagrindinis BVL principas, nurodantis, kad BVL licenzija yra tiesiogiai taikoma ne tik pirmam licenzijuojamam kūriniui, bet *ipso facto* automatiškai taikoma išvestiniams kūriniams. Nors šios nuostatos taikomos išvestiniam kūriniui kaip visumai, tos išvestinio kūrinio dalys, kurios sukurtos ne pagal BVL licenzijuojamą kūrinių ir gali būti aiškiai atpažintos, nėra saugomos pagal BVL, kai jos platinamos kaip atskiri kūriniai. Taip pat pebrėžiama, kad BVL licenzijos sąlygos netaikomos kūriniams, kurie nėra saugomi BVL, tačiau yra platinami vienoje elektroninėje laikmenoje kartu su BVL saugomais kūriniais.

Remiantis BVL 5 skyriaus nuostatomis, galima teigti, kad BVL yra *click – wrap* tipo susitarimas. Šiame licenzijos skyriuje nurodoma, kad nors nėra reikalaujama licenziją pasirašyti, licenzija saugomo kūrinio keitimo, viešo platinimo ar išvestinių kūrinių kūrimo veiksmai yra pakankamas įrodymas, jog šalis pritarė licenzijos sąlygomis ir taip išreiškė savo sutikimą būti įsipareigojusia tokiomis sąlygomis. Skirtingai nei *click – wrap* susitarimų atveju, pritarimą licenzijoje pateiktoms sąlygoms šalis išreiškia ne tam tikru konkrečiu būdu (įrašydama pritarimą reiškiančius žodžius ir/arba paspausdama aktyvų mygtuką), o aktyviais veiksmais. Tai reiškia, kad jei šalis su licenzijuojama programine įranga atlieka tam tikrus aktyvius veiksmus ir jos

⁸⁴ General Public License.// www.gnu.com ; prisijungimo data: 2006-10-17.

atliekami veiksmai licencijoje apibrėžiami kaip leistini, galima laikyti, jog ji pritarė licencijos sąlygoms.

Nors daugelis BVL nurodytų sąlygų yra panašios į standartines komercinių licencijų sąlygas, tačiau esama keleto reikšmingų skirtumų. BVL neapima tam tikrų standartinių sąlygų, būtent:

- 1) Pažodinis BVL licencijos tekstas gali būti platinimas, tačiau niekas negali keisti šios licencijos sąlygų, išskyrus organizaciją, kuri sukūrė šią licenciją.
- 2) Licenzija apriboja nuosavybės teises į išvestinius kūrinius. Išvestiniai kūriniai privalo būti platinami arba viešai paskelbiami tokiomis pačiomis sąlygomis, kurios nustatytos BVL. Tai reiškia, kad išvestiniai kūriniai yra automatiškai licenzijuojami pagal BVL.
- 3) Licencijoje neapibrėžiamas joje nustatytų sąlygų galiojimo terminas, tačiau taip pat nenurodoma, kad licenzija yra taikoma neribotą laiką. Preziumuojama, kad licencijos sąlygos galioja tol, kol licenzijuojamo kūrinio autorius nenusprendžia jas nutraukti. Apibrėžiant BVL galiojimo terminą, galima pasitelkti sutarčių teisėje taikomą protingumo principą. Šis principas reiškia, kad jeigu sutartyje nenurodytas jos terminas, laikoma, kad sutartis galioja protingą laiką.

Kadangi Bendroji viešoji licenzija programinei įrangai taikoma jau daugiau nei du dešimtmečius, ilgą laiką buvo svarstoma koks yra jos teisinis statusas ir galia ir ar galima BVL sąlygas laikyti teisiškai įpareigojančiomis?

Reikšmingas BVL teisinis vertinimas buvo pateiktas šiais metais Vokietijos civiliniame teisme nagrinėtoje byloje: *gpl-violators.org vs. D-Link Germany GmbH*. H. Welte, vadovaujantis *gpl-violators.org* projektui, 2006 m. kovą pateikė ieškinį kompanijai „D-Link“, kuriame teigiama, kad minimos kompanijos tinklinis duomenų saugojimo įrenginys neteisėtai naudoja „Linux“ branduolį ir kitą laisvą programinę įrangą, platinamą pagal (L)BVL licencijas. Ieškovo teigimu, „D-Link“ pažeidė BVL licencijos sąlygas, kadangi kompanija nepateikė BVL licencijos teksto, visų programinės įrangos išėties tekstų ar nuorodos, kur juos rasti, kaip to reikalauja BVL licencijos sąlygos. Frankfurto teismas 2006 m. rugsėjo 6 d. sprendime nusprendė, kad kompanija „D-Link“ pažeidė BVL licenciją. Teismas pateikė išsaiškinimą, kad BVL licenzija teisiškai įpareigoja jos šalis, kadangi autorius, leisdamas naudoti jam pagal autorių teises priklausančią programinę įrangą pagal BVL sąlygas, pateikė pasiūlymą neribotam skaičiui

asmenų ir šio pasiūlymo akceptavimas iš programinės įrangos naudotojų pusės yra išreiškiamas veiksmu, kuriam pagal autorių teisių įstatymą būtinas autoriaus sutikimas. Iš to gali būti daroma išvada, kad autorių teisių turėtojas dalyvauja tokiuose teisiniuose santykiuose ir be faktinio pritarimo išreiškimo iš naudotojų pusės pateiktoms sąlygoms. Teismo manymu, jei BVL būtų nepakankamas pagrindas teisiniams sutartiniais santykiams tarp ieškovo ir atsakovo atsirasti, atsakovas neturėtų jokios teisės kopijuoti, platinti ar keisti programinę įrangą, o šie jo veiksmai būtų autoriaus teisių pažeidimas. Taigi, kūrinio licenzijavimas pagal BVL, jokių būdu nereiškia, kad autorius atsisako teisių, kurias jam garantuojamos autorių ir gretutinių teisių įstatymais. Išimtinės kūrinio naudojimo teisės, kurios yra suteikiamos naudotojui pagal BVL yra automatiškai apribojamos, jeigu jis pažeidžia BVL nustatytas sąlygas.⁸⁵

Apibendrinant išdėstyta galima teigti, kad Bendrojoje viešojoje licenzijoje intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje tikslais, originaliu būdu suderinami pagrindiniai tradiciniai intelektinės nuosavybės reglamentavimo ir sutarčių teisės principai.

Lietuvoje Bendrosios viešosios licenzijos teksto vertimas ir kita susijusi informacija yra pateikiama Atvirojo kodo Lietuvai tinklalapyje. Ši licenzija yra naudojama programinės įrangos licenzijavimui. Tačiau į Lietuvos teismuose nebuvo nagrinėta nei viena byla, kurioje ginčo objektu būtų BVL pagrindu kylančios teisės ir pareigos.

Tuo tarpu Kūrybinių bendrumų sukurtos licenzijos, skirtos audio-vizualinio turinio licenzijavimui, Lietuvoje nėra naudojamos.

⁸⁵ Frankfurto teismo sprendimas byloje http://www.jbb.de/judgment_dc_frankfurt_gpl.pdf; prisijungimo data: 2006-10-17.

IŠVADOS

- 1) Sparčiai besivystant informacinėms technologijoms, intelektinė nuosavybė taip pat patiria ženkliai transformacijas. Intelektinės veiklos rezultatai vis dažniau cirkuliuoja elektroninėje erdvėje skaitmenine forma. Taip pat atsirado naujų intelektinės nuosavybės objektų (pvz., kompiuterių programos, duomenų bazės, interneto domenų vardai ir kt.). Atsižvelgiant į intelektinės nuosavybės transformacijas ir į išaugusią intelektinės nuosavybės reikšmę žinių ekonomikoje, būtina užtikrinti tinkamą jos teisinį reglamentavimą.
- 2) Dėl elektroninės erdvės specifikos (absoliučios kontrolės joje sudėtingumo, globalumo, galimybių joje veikti anonimiškai) tiesioginis tradicinių intelektinės nuosavybės reglamentavimo principų, tokių kaip “sąžiningo naudojimo” principas, teritorinio intelektinės nuosavybės apsaugos principas, taikymas tampa sudėtingu.
- 3) Greta tradicinių teisinių intelektinės nuosavybės apsaugos priemonių, intelektinė nuosavybė elektroninėje erdvėje saugoma ir:
 - techninėmis apsaugos priemonėmis, kurių taikymas neretai pažeidžia balansą tarp nuosavybės teisių turėtojo teisių ir jų išimčių;
 - susitarimais (*click – wrap*, *shrink – wrap*);
 - licenzijomis.
- 4) Techninių apsaugos priemonių paskirtis - nustatyti leistinas intelektinės nuosavybės naudojimo elektroninėje erdvėje ribas. Bendrąja prasme, technologinės apsaugos priemonės elektroninėje erdvėje yra programos kodas. Techninės priemonės laikomos pagalbinėmis, tačiau nesavarankišku intelektinės nuosavybės apsaugos elektroninėje erdvėje modeliu. Laikomasi nuostatos, kad techninės priemonės negali užtikrinti absoliučios intelektinės nuosavybės apsaugos, todėl jos turi būti pastiprintas teisiniais apsaugos mechanizmais.

- 5) Šiame darbe analizuoti *click – wrap* susitarimai kaip intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje pavyzdys. *Click – wrap* susitarimas – tai susitarimas, sudarytas *online* išskirtinai elektroninėje erdvėje, ir nustatantis šalių teises ir pareigas. *Click - wrap* susitarimas yra elektroninės formos kontraktas, kuriame pardavėjas ar paslaugos teikėjas pateikia standartinės sutarties sąlygas, todėl jo teisinis vertinimas turi būti atliekamas, remiantis sutarčių teisės normomis. Intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje reglamentavimui *click – wrap* susitarimai naudojami nustatant elektroninio turinio ar programinės įrangos naudojimo sąlygas.
- 6) Iš daugelio Atviro kodo ir Kūrybinių bendrumų licenzijų, kurias galima laikyti alternatyviu intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje modeliu, šiame darbe analizės objektu buvo pasirinkta Bendroji viešoji licencija – BVL. Bendrosios viešosios licenzijos pagrindas yra tradicinis autorių teisių požiūris, papildytas sutarčių teisės principais. Pasirinkdamas BVL licenziją kaip intelektinės nuosavybės apsaugos elektroninėje erdvėje modelį, autorius laisva valia apriboja savo išimtinės autoriaus teises, suteikdamas teisę neatlygintinai kopijuoti, keisti ir platinti kūrinį su sąlyga, kad išvestiniai kūriniai bus viešai prieinami pagal tas pačias sąlygas. Taigi, BVL originaliu būdu suderinami pagrindiniai tradiciniai intelektinės nuosavybės reglamentavimo ir sutarčių teisės principai.
- 7) Šiame darbe analizuoti trys alternatyvios intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje paradigmos:
- autorių teisių anarchizmas;
 - užtvarų teorija,
 - Atvirojo Kodo (Open Source) ir Kūrybinių bendrumų (Creative Commons) judėjimai.

Šias paradigmas vienija idėja, kad tiesioginis tradiciškai suprantamo intelektinės nuosavybės kaip pagrindinio intelektinių vertybių apsaugos teisinio mechanizmo taikymas elektroninėje erdvėje negalimas. Tam, kad intelektinė nuosavybė ir toliau būtų

veiksmingu intelektinių vertybių apsaugos modeliu, ji turi būti permąstyta elektroninės erdvės kontekste. Pripažįstama, kad tradiciniai intelektinės nuosavybės reglamentavimo principai turi būti interpretuojami, atsižvelgiant į elektroninės erdvės specifiką.

- 8) Ieškant alternatyvių intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelių, siūloma derinti tradicinį intelektinės nuosavybės modelį, technines apsaugos priemones ir sutarčių teisės instrumentus. Tokiais alternatyviais intelektinės nuosavybės reglamentavimo pavyzdžiais galima laikyti šiame darbe išsamiai nagrinėjamas Bendrąją viešąją licenziją, *click – wrap* susitarimus ir intelektualias techninės apsaugos priemones.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija: LR piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume.// Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios.2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 142, 308, 321(2) straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 142(1), 142(2), 142(3) įstatymas. 5 str. // Valstybės žinios 2000 Nr. 38-1045.
4. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. kovo 5 d.// Valstybės žinios. 2003, Nr. 28-1125.
5. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. 1886m. rugsėjo 9 d.// Valstybės Žinios. 1995, Nr.40 – 988.
6. Konvencija dėl fonogramų gamintojų apsaugos nuo neteisėto jų fonogramų kopijavimo, priimta Ženevoje 1971 m. // <http://www.lrkm.lt/index.php?ItemId=19688> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
7. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. 1967 m. liepos 14 d.// http://www.wipo.int/treaties/en/convention/trtdocs_wo029.html ; prisijungimo data: 2006-09-17.
8. Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
9. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. OL 167 , 22/06/2001 P. 10 – 19.
10. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 91/250/EEB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos // <http://www3.lrs.lt/cbin/eu/preps2?Condition1=36207&Condition2=> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
11. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=34570&Condition2=> ; prisijungimo data: 2006-09-19.

12. Green Paper, Convergence of the Telecommunications, Media and Information Technology Sectors, and the Implications for Regulation. Towards an Information Society Approach, COM (97) 623, 3/12/1997.
13. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 1994. // <http://www.unidroit.org/english/principles/contents.htm> ; prisijungimo data : 2006-09-17.
14. Aoki, K. Notes Toward Cultural Geography of Authorship.//Stanford Law Review. 1996, Nr. 48. P. 1293 – 1355.
15. Atvirojo Kodo apibrėžimas, versija 1.9.//<http://www.akl.lt/ak/?doc=osd.html> ; prisijungimo data: 2006-10-17.
16. Barlow, J. P, Birkets, S., Kelly, K. & Slouka, M. Harper's forum: what are we doing online? - Harper's, August 1995. P. 35-46.
17. Barlow, J.P. The Economy of Ideas: A Framework for Patents and Copyrights in the Digital Age. (Everything you know about intellectual property is wrong.)//WIRED. 2004, Vol. 2, Nr.3.
18. Bell, T. Fair Use vs. Fared Use: The Impact of Authomated Rights Management on Copyright's Fair Use Doctrine.//North Carolina Law Review. 1998, Nr. 76.
19. Bowie, N.E. Digital Rights and Wrongs: Intellectual Property in the Information Age//Bussiness and Society Review. 2005, Nr. 110, P. 77-96.
20. Buono, F.M., Friedman, J.A. Maximizing the Enforceability of Click – Wrap Agreements.//Technological Law and Policy. 1999, 4.3.
21. Burk, D.L. Transbording Intellectual Property Issues on the Electronic Frontier. // Stanford Law & Policy Review. 1994, Nr. 5.
22. Chang, Y. Does Lessig's Criticism of Digital Rights Management Target One Technology That the Information Industries Desire More Than They can Actually Provide?//International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol. 19, Nr. 3. P. 235–252.
23. Civilka, M. *Click – wrap* susitarimai – teisinis pripažinimas, teisinė galia. // <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=92881&FID=269858> ; prisijungimo data: 2006-10-15.
24. Digital Dilemma: Intellectual Property in the Information Age. – Washington, 2000.

25. D'Orso, M. Challenges to Intellectual Property on Internet. // Networks & Society. 1996, December Nr. 9.// <http://www.cs.georgetown.edu/~denning/cosc450/papers/dorso.html> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
26. Drassinover, A. Taking User's Rights Seriously//In the Public Interest: The Future of Canadian Copyright Law. 2005. P. 462-479.
27. Elkin-Koren, N. It's All About Control: Rethinking Copyright in the New Information Landscape//The Commodification of Information. - Hague, 2002. P. 79-106.
28. General Public License.// www.gnu.com ; prisijungimo data: 2006-10-17.
29. Goldstein, P. Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox. - Stanford, 2003. P. 256.
30. Grossman, M., Hift, A.K., Rothman, R. Click – Wrap Agreements – Enforeacble Contracts or Wasted Words?// http://www.becker-poliakoff.com/publications/article_archive/click_wrap.htm ; prisijungimo data: 2006-10-15.
31. Hugenholtz, P.B. Adapting Copyright to the Information Superhighway. – Amsterdam, 1996.// www.ivir.nl/publications/hugenholtz/PBH2.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.
32. Hugenholtz, P.B. Code as Code, or the End of Intellectual Property as We Know It.// www.ivir.nl/Publicaties/MAASTRIC.DOC ; prisijungimo data: 2006-09-19.
33. Hugenholtz, P.B. Copyright and Freedom of Expression in Europe.//www.ivir.nl/publications/hugenholtz/PBH-Engelberg.doc ; prisijungimo data: 2006-09-07.
34. Hugenholtz, P.B. The Great Copyright Robbery: Rights Allocation in Digital Environment.// <http://www.ivir.nl/publications/hugenholtz/thegreatcopyrightrobbery.pdf> ; prisijungimo data: 2006-09-07.
35. Hugenholtz, P.B, Guibault, L. The Future of the Public Domain: An Introduction.// Hugenholtz, P.B, Guibault, L. (eds.) The Future of the Public Domain. – The Netherlands, 2006. P. 1 – 6.
36. Kiškis, M., Petrauskas, R. Intelektinės nuosavybės elektroninėje erdvėje pažeidimų ypatumai.//Jurisprudencija. 2006, Nr. 5(83). P. 29 – 36.

37. Kiskis, M., Petrauskas, R. Lessig's Implications for Intellectual Property Law and Beyond Them//International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol.19, Nr.3. P. 305 – 316.
38. Lessig, L. Code and Other Laws of Cyberspace. – New York, 1999. P. 297.
39. Lawrence Lessig, The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World. - Random House, 2001. P. 348.
40. Lipton, J. Property Offences into the 21st Century.// *The Journal of Information, Law and Technology (JILT)*. 1999, Nr. 1. <http://www.law.warwick.ac.uk/jilt/99-1/lipton.html> ; prisijungimo data: 2006-09-07.
41. Liska, A. The Internet as a Postmodern Culture. // <http://www.usyd.edu.au/su/social/papers/liska.html> ; prisijungimo data: 2006-07-19.
42. Mackaay, E. The Economics of Emergent Property Right on the Internet. // *The Future of Copyright in a Digital Environment*. – Hague, 1996. P. 248.
43. Mackaay, E. Intellectual Property and the Internet: The Share of Sharing. P. 139. // Elkin-Koren, N., Netanel, N.W. (eds.). *The Commodification of Information*. – Great Britain, 2000. P. 133 – 146.
44. Makeen, F.M. Copyright in a Global Information Society: The Scope of Copyright Protection Under International, US, UK and French Law. – Hague, 2000. P. 363.
45. McGowan, D. Legal Implications of Open – Source Software. // *University of Illinois Law Review*. 2001, Nr. 1, P. 242 – 304.
46. Mizaras V. Teisė į intelektinę nuosavybę žmogaus teisių sistemoje//Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas.Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto doc. dr. Alfonso Vileitos septyniiasdešimtmečiui medžiaga. – Vilnius, 2001. P. 184.
47. Natanel, N. Rethinking the Role of Copyright in Democratic Civil Society in Light of the Emergence of a Free Information Ecology, 2000.// <http://www.law.nyu.edu/ili/conferences/freeinfo2000/confpapers/NetanelRethinking.pdf> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
48. Ploman, E.W., Hamilton, L.Clark. Copyright: Intellectual Property in the Information Age. – London, 1980.
49. Priest, W.C. The Character of Information: Characteristics and Properties of Information Related to Issues Concerning Intellectual Property. 1994.//

- http://www.eff.org/Infrastructure/Govt_docs/cits_nii_framework_ota.report ;
prisijungimo data: 2006-09-19.
50. Post, D.G., Johnson, D.R. Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace.//Stanford Law Review. 1996, Nr. 48.
51. Ratai, B. Understanding Lessig: Implications for European Union Cyberspace Policy.// International Review of Law, Computers & Technology. 2005, Vol. 19, Nr. 3. P. 277-286.
52. Rose, L. Is Copyright Dead on the Net?//WIRED. Nov. 1993, P. 112.
<http://www.hotwired.com/wired/1.5/departments/idees.fortes/copyright.on.net.htm> ;
prisijungimo data: 2006-09-19.
53. Rosen, L. Open Source Licensing. Software Freedom and Intellectual Property Law. – USA, 2005. P. 397.
54. Samson, M.H. Click – Wrap Agreement Held Enforceable.//
<http://philipsnizer.com/artnew27.htm> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
55. Schlachter, E. Intellectual Property Protection Regimes in the Age of the Internet.//
<http://www.ericgoldman.org/Articles/ipprotectionregimesarticle.htm> ; prisijungimo data: 2006-09-19.
56. Schlachter, E. The Intellectual Property Renaissance in Cyberspace: Why Copyright Law Could Be Unimportant on the Internet. //
<http://www.law.berkeley.edu/journals/btlj/articles/vol12/Schlachter/html/reader.html> ;
prisijungimo data: 2006-09-19
57. Thomas, P. Contemporary ‘Denial of Access’: Knowledge, IPR and the Public Good.// Media Development. 2004, Nr.4. // <http://www.wacc.org.uk/wacc/content/pdf/387> ;
prisijungimo data: 2006-09-07.
58. Usrey, K.B. The New Information Age and International Intellectual Property Law – Emerging and Recurring Issues for the Next Millennium//Accounting Forum. 1999, Vol.23, Nr.4.
59. Wiebe, A. Perspectives of European Intellectual Property Law.//International Journal of Law and Information Technology. 2000, Vol.8, Nr. 2. P.139 - 165.

TEISMŲ SPRENDIMAI

60. Caspi, et al. v. The Microsoft Network, L.L.C., et al. 1999 WL 462175, 323 N.J. Super. 118, 732 A.2d 528 (N.J. App. Div., July 2, 1999).// http://gsulaw.gsu.edu/lawand/papers/su03/darden_thorpe/732%20A.2d%20528.html ; prisijungimo data: 2006-10-15.
61. Frankfurto teismo sprendimas byloje gpl-violators.org vs. D-Link Germany GmbH. // http://www.jbb.de/judgment_de_frankfurt_gpl.pdf ; prisijungimo data: 2006-10-17.
62. Hotmail Corp. v. Van Money Pie, Inc. 1998 U.S. Dist. LEXIS 10729, 47 U.S.P.Q.2d (BNA) 1020 (N.D. Cal. 1998). // <http://gozips.uakron.edu/~dratler/2006cyberlaw/materials/hotmail.htm> ; prisijungimo data: 2006-10-15

SANTRAUKA

Leščinskaitė E., Alternatyvūs požiūriai į intelektinės nuosavybės reglamentavimą elektroninėje erdvėje: Teisės ir valdymo studijų magistro baigiamasis darbas / Darbo vadovas Dr. Mindaugas Kiškis; Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Mykolo Romerio universitetas. – Vilnius, 2006.

Darbe analizuojamas intelektinės nuosavybės reglamentavimas naujoje specifiškoje terpėje – elektroninėje erdvėje. Taip pat analizuojama, kuo jis skiriasi, lyginant su tradiciniu intelektinės nuosavybės reglamentavimo modeliu.

Teigiama, kad atsiradus naujoms intelektinės nuosavybės sklaidos formoms, teisėkūroje susiduriama su intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje sunkumais, todėl veiksmingos intelektinės nuosavybės reglamentavimo internete priemonės gali būti apibrėžtos tik modifikavus tradicinį intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelį.

Analizuojamos autorių teisių anarchizmo ir užtvarų teorinės paradigmos, taip pat Atvirojo kodo ir Kūrybinių bendrumų judėjimai bei praktiniai intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje pavyzdžiai – intelektualios techninės apsaugos priemonės, elektroninės sutartys, licenzijos.

Daroma išvada, kad siekiant veiksmingai apsaugoti intelektinę nuosavybę elektroninėje erdvėje, tradicinis intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelis turi būti permąstytas elektroninės erdvės kontekste. Ieškant alternatyvių intelektinės nuosavybės reglamentavimo elektroninėje erdvėje modelių, siūloma derinti tradicinį intelektinės nuosavybės reglamentavimo modelį, intelektualias techninės apsaugos priemones ir sutarčių teisės instrumentus.

Pagrindinės sąvokos: intelektinė nuosavybė, teisinis reglamentavimas, techninės apsaugos priemonės, *click – wrap* susitarimai, Bendroji viešoji licencija.

SUMMARY

Lescinskaite E., Alternative Approaches to Intellectual Property Regulation in the Cyberspace: Law and Government studies Master Paper in Informatics and Statistics Department / supervisor Doct. Mindaugas Kiskis; Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University. - Vilnius, 2006.

In this paper author examines the impact and challenges of new digital technologies to traditional copyright model. Article examines how alternative approaches to intellectual property regulation in the Cyberspace are different comparing to the traditional copyright model.

Author argues that in the shift to new intellectual property spreading forms, legislation policies bristle with copyright difficulties in the Cyberspace. Therefore effective measures for the intellectual property regulation in the Cyberspace could be found if only traditional copyright model is modified.

Paper examines three theoretic paradigms as alternative approaches to traditional copyright: copyright anarchism, “fencing” theory, Open Source and Creative Commons. Paper presents few examples of alternative copyright’s models – technological protection measures, electronic contracts and licences.

The main conclusion of the paper is that to effectively protect intellectual property in the Cyberspace, we should rethink traditional copyright model in the light of Cyberspace and legal difficulties it raises. In search for alternative copyright’s models author suggests to combine traditional copyright, digital rights management and other technological protection measures and legal instruments of contract law.

Keywords: intellectual property, legal regulation, technological protection measures, click – wrap agreement, General Public Licence (GPL).